

บทที่ 4

ผลการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง “การสื่อสารกับการสร้างการมีส่วนร่วมและการจัดการปัญหาการกัดเซาะชายฝั่งทะเล กรณีศึกษา ชุมชนบ้านขุนสมุทรจีน จังหวัดสมุทรปราการ” เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึงการสื่อสารของชุมชนบ้านขุนสมุทรจีน และศึกษาการสื่อสารที่สร้างการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในการแก้ไขปัญหาการกัดเซาะชายฝั่งทะเล รวมทั้งการใช้การสื่อสารของแกนนำชุมชนบ้านขุนสมุทรจีนในการจัดการปัญหาและแนวทางการพัฒนาการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและ การพัฒนาการจัดการสิ่งแวดล้อมชายฝั่งของชุมชนอย่างยั่งยืน ข้อมูลทั้งหมดได้มาจากการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการที่หลากหลาย ซึ่งประกอบด้วย การวิจัยเอกสาร การวิจัยภาคสนาม การสัมภาษณ์เจาะลึก การสนทนากลุ่ม และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม หลังจากได้ทำการรวบรวมข้อมูลเรียบร้อยแล้ว ผู้วิจัยจะนำข้อมูลดังกล่าวมาทำการวิเคราะห์เนื้อหาและนำเสนอผลการวิจัยเพื่อตอบปัญหานำการวิจัย โดยมีการหยิบยกบางส่วนของบทสัมภาษณ์มาประกอบการนำเสนอผลการวิจัยเพื่อสนับสนุนผลการวิจัยให้น่าเชื่อถือมากยิ่งขึ้น

ผู้วิจัยได้แบ่งการนำเสนอผลการวิจัยออกเป็น 3 ส่วน ตามวัตถุประสงค์ของการศึกษาวิจัย ดังนี้

1. เพื่อศึกษาการสื่อสารของชาวบ้านชุมชนบ้านขุนสมุทรจีน
2. เพื่อศึกษาการสื่อสารที่มีส่วนสร้างการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในการแก้ไขปัญหาการกัดเซาะชายฝั่งทะเล
3. เพื่อศึกษาการใช้การสื่อสารของแกนนำชุมชนบ้านขุนสมุทรจีนในการจัดการกับปัญหาการกัดเซาะชายฝั่งทะเล รวมทั้งแนวทางการพัฒนาการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและ การพัฒนาการจัดการสิ่งแวดล้อมชายฝั่งอย่างยั่งยืน

ส่วนที่ 1

การสื่อสารของชุมชนบ้านขุนสมุทรจีน

ผลการวิจัยในส่วนของการสื่อสารของชุมชนบ้านขุนสมุทรจีน ผู้วิจัยได้แบ่งขอบเขตของการสื่อสารโดยใช้อาณาเขตของชุมชนเป็นเกณฑ์ ซึ่งแบ่งได้เป็น 2 ระดับ ดังนี้

1.1 การสื่อสารภายในชุมชน

1.2 การสื่อสารภายนอกชุมชน

การแบ่งขอบเขตของการสื่อสารของชุมชนจะช่วยให้ผู้วิจัยสามารถวิเคราะห์ถึงปัจจัยทั้งภายในและภายนอกชุมชนที่จะช่วยส่งเสริมหรือเป็นอุปสรรคต่อการสื่อสารที่สร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการแก้ไขปัญหาการกัดเซาะชายฝั่งตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยครั้งนี้ ซึ่งจะได้นำเสนอต่อไปในส่วนที่ 2 ของผลการวิจัย

1.1 การสื่อสารภายในชุมชน

ชาวบ้านชุมชนบ้านขุนสมุทรจีนมีการสื่อสารในหลายรูปแบบ ผลการวิจัยพบว่ารูปแบบการสื่อสาร เนื้อหา สื่อที่ใช้ รวมถึงเป้าหมายในการสื่อสารจะมีความแตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับสถานะของคู่สาร คือผู้ส่งสารและผู้รับสาร ดังต่อไปนี้

1. การสื่อสารระหว่างชาวบ้าน

การสื่อสารระหว่างชาวบ้านด้วยตนเอง ส่วนใหญ่เป็นรูปแบบการสื่อสารระหว่างบุคคล (Interpersonal Communication) ที่เน้นการสื่อสารแบบสองทางและไม่เป็นทางการ ทั้งการสื่อสารแบบเผชิญหน้าและการสื่อสารผ่านสื่อ การสื่อสารแบบเผชิญหน้า ได้แก่ การทักทาย ไถ่ถามสารทุกข์สุกดิบซึ่งกันและกัน การพูดคุยหรือบอกเล่าข่าวสารที่ได้รับรู้มา แสดงออกถึงความสัมพันธ์อันดีของคนในชุมชน จากการสัมภาษณ์กับกลุ่มชาวบ้าน พบว่า ชาวบ้านส่วนใหญ่มีความเกี่ยวดองกันแบบเครือญาติ โดยสมัยก่อนชุมชนแห่งนี้เป็นชุมชนแบบปิด คือ ชาวบ้านไม่ค่อยสื่อสารหรือคบค้าสมาคมกับบุคคลภายนอก ชาวบ้านนิยมที่จะแต่งงานกับคนในชุมชนด้วยกัน ทำให้หลายครัวเรือนมีความสัมพันธ์กันแบบใกล้ชิด ส่วนการสื่อสารผ่านสื่อ เช่น โทรศัพท์ เป็นช่องทางในการติดต่อระหว่างชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในชุมชนและชาวบ้านที่ได้ย้ายออกไปแล้ว เพื่อแจ้งข่าวสารในชุมชนหรือนัดหมายในการทำกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การแจ้งข่าวงานแต่งงานหรืองานศพ การชักชวนมาร่วมงานทอดกฐิน เป็นต้น

การสื่อสารระหว่างบุคคลที่กล่าวมาเป็นการสื่อสารระหว่างชาวบ้าน 2-3 คน การรวมตัวของกลุ่มชาวบ้านจะพบได้ในรูปแบบของการสื่อสารกลุ่มย่อย (Small Group Communication) เป็นการสื่อสารแบบสองทางอย่างไม่เป็นทางการที่ชาวบ้านสามารถโต้ตอบกันได้อย่างทั่วถึง เนื้อหาที่นำมาพูดคุยเป็นเรื่องราวทั่ว ๆ ไปที่เกิดขึ้นรอบตัว ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของตัวเอง เพื่อนบ้าน การทำมาหากิน สภาพอากาศ ปัญหาการกัดเซาะชายฝั่ง ฯลฯ

“เรื่องที่คุณกันมันก็ร้อยแปด เรื่องทำมาหากิน วันนี้จะทำอะไร จะไปไหนกัน มานั่งบ่น นั่งคุยกัน เรื่องนั้นเรื่องนี้ เรื่องตลิ่งพังมั่งละ ช่วงที่เขามาทำเขื่อนกัน เราก็จะคุยเรื่องนี้กันบ่อยหน่อย” (สายเชือน แซงสมุทร, สัมภาษณ์, 27 สิงหาคม 2550)

ปัญหาการกัดเซาะชายฝั่งทะเลของชุมชน เป็นประเด็นที่ชาวบ้านจะพูดคุย ปรับทุกข์หรือบ่นถึงผลกระทบจากปัญหานี้เป็นประจำ เพราะเป็นปัญหาที่ชาวบ้านประสบมากกว่า 20 ปี แต่ละคราวเรือนย้ายบ้านหนีน้ำกันมาไม่ต่ำกว่า 3-7 ครั้ง ผลกระทบจากปัญหานี้ส่งผลในวงกว้าง ทั้งเรื่องเศรษฐกิจ วัฒนธรรมและสภาพสังคมในชุมชน หลายครอบครัวอพยพไปอยู่ชุมชนอื่น ชาวประมงไม่สามารถประกอบอาชีพตามชายฝั่งได้ เนื่องจากป่าชายเลนถูกทำลายสัตว์น้ำจึงไม่เข้ามาอยู่อาศัย ส่งผลให้หลายครอบครัวขาดรายได้และปัญหานี้ยังส่งผลอื่น ๆ ตามมาอีกมากมาย ชาวบ้านมีการพูดถึงปัญหานี้จนเป็นเรื่องปกติ แต่เมื่อสภาพความเดือดร้อนจากปัญหาดังกล่าว บรรเทาลงหรือชาวบ้านรู้สึกเคยชินกับปัญหาดังกล่าว การพูดคุยถึงประเด็นนี้ก็ลดลงน้อยลง แต่เมื่อมีบุคคลหรือหน่วยงานภายนอกเข้ามาทำกิจกรรมใด ๆ ที่เกี่ยวข้องกับ การแก้ปัญหาดังกล่าว ชาวบ้านก็จะนำประเด็นนี้มาพูดคุยหรือวิพากษ์วิจารณ์กันมากขึ้น

สถานที่ที่ชาวบ้านมักจะจับกลุ่มรวมตัวกันคือ บริเวณเพิงหน้าร้านค้า ที่มีเก้าอี้หรือแคร่ยาวไว้ให้ชาวบ้านได้นั่งรวมกลุ่มพูดคุยกัน และบริเวณลานหน้าบ้านหรือใต้ถุนบ้าน บางครัวเรือนที่มีความสัมพันธ์ทางเครือญาติกัน ปลูกบ้านอยู่ในรั้วเดียวกัน ก็จะมีลานอยู่บริเวณใต้ถุนบ้านหรือหน้าบ้าน เพื่อใช้เป็นสถานที่ในการจับกลุ่มสนทนาในหมู่เครือญาติ ใช้ต้อนรับผู้ที่ผ่านไปมาและเป็นสถานที่ทำกิจกรรมร่วมกันของคนในครอบครัว

ช่วงเวลาในการจับกลุ่มพูดคุยกันของชาวบ้านจะอยู่ในช่วงเช้าหรือช่วงเย็นของแต่ละวัน ซึ่งไม่สามารถกำหนดได้แน่นอนตายตัว ขึ้นอยู่กับการขึ้นและลงของระดับน้ำทะเล ซึ่งเมื่อระดับน้ำลดต่ำชาวบ้านแต่ละคนก็จะต้องแยกย้ายออกไปทำมาหากินด้วยการทำประมงชายฝั่ง เช่นการชุดปู หรือการหาลูกหอยแครง แต่เมื่อถึงขณะระดับน้ำขึ้นสูงจนไม่สามารถลงไปหาสัตว์น้ำตามแนวชายฝั่งได้แล้ว ชาวบ้านก็จะมาจับกลุ่มสนทนากันตามสถานที่ต่าง ๆ

“ชาวบ้านพอว่างก็จะมาจับกลุ่มคุยกันแบบนี้ละ เข้า ๆ เดี่ยวสาย ๆ ก็แยกย้ายกันไปทำมาหากิน พอน้ำแห้งก็ไปลงทะเลกัน ไปกวาดหอย เย็น ๆ ก็มารวมกันอีกที ทุกทีก็จะมารวมกันตรงหน้าร้านนี่ละ น้ำแห้งตอนไหนก็ค่อยแยกย้ายกันไป” (ณรงค์ เชื้อไทย, สัมภาษณ์, 27 สิงหาคม 2550)

การสื่อสารกลุ่มย่อยของกลุ่มชาวบ้านจะเกิดขึ้นเป็นประจำสม่ำเสมอเสมือนเป็นกิจวัตรประจำวันอย่างหนึ่งของชาวบ้านกลุ่มนั้น ๆ ซึ่งความถี่ในการพบปะพูดคุยของสมาชิกภายในกลุ่มจะมีผลต่อความสัมพันธ์และความเข้าใจอันดีต่อกันของกลุ่ม หากภายในกลุ่มมีโอกาส

พบปะพูดคุยกันบ่อยครั้ง ก็จะทำให้ความสัมพันธ์ในกลุ่มมีความผูกพันใกล้ชิดกันยิ่งขึ้นและมีความเข้าใจอันดีต่อกัน

2. การสื่อสารระหว่างแกนนำชุมชนกับชาวบ้าน

แกนนำชุมชนกับชาวบ้านมีการติดต่อสื่อสารกันในหลายรูปแบบ ทั้งการสื่อสารแบบทางเดียวและการสื่อสารแบบสองทาง จากการสนทนากับกลุ่มแกนนำชุมชน พบว่า วิธีการและการเลือกสื่อที่จะใช้ติดต่อกับชาวบ้าน จะขึ้นอยู่กับเนื้อหาข่าวสารและเป้าหมายในการสื่อสาร รูปแบบการสื่อสารแบบทางเดียว (One-way Communication) ที่แกนนำชุมชนใช้สื่อสารกับชาวบ้าน คือ การสื่อสารผ่านสื่อชุมชนและสื่อเฉพาะกิจ ได้แก่ หอกระจายข่าวและบอร์ดประชาสัมพันธ์ หอกระจายข่าวหรือเสียงตามสายเป็นช่องทางหลักที่ใช้สื่อสารกับชาวบ้านได้อย่างรวดเร็ว เมื่อมีข่าวสารหรือกิจกรรมใหม่ ๆ เกิดขึ้นในชุมชนแกนนำต้องแจ้งผ่านหอกระจายข่าวให้ชาวบ้านได้รับทราบโดยทั่วกัน ไม่ว่าจะเป็น ข่าวสารทางราชการ การประชาสัมพันธ์กิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชน งานศพ งานแต่งงาน กำหนดการประชุมฯ ฯลฯ ส่วนข้อมูลที่อยู่ในรูปแบบเอกสาร รูปภาพ แผ่นพับหรือโปสเตอร์ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นข่าวสารจากทางราชการจะติดประกาศไว้ที่บอร์ดประชาสัมพันธ์ของชุมชน

ถ้าข่าวสารทั่ว ๆ ไป ข่าวทางราชการ บอกรงานศพ งานแต่ง ก็จะประกาศผ่านเสียงตามสาย ถ้ามีกิจกรรมในหมู่บ้านหรือจะมีใคร กลุ่มไหน หน่วยงานไหนเข้ามาทำอะไร ก็ต้องบอกให้เขารู้ อย่างมีประชามก็ต้องบอกให้รู้ว่าประชามกันวันไหน ก็โมงมีหน่วยเคลื่อนที่ (หน่วยงานสาธารณสุขเคลื่อนที่) จะมาแจกตุ๋ยาให้มารับกันด้วย ยิ่งถ้าบอกว่ามีของแจกหรือมีอาหารเลี้ยงชาวบ้านก็จะสนใจมากันเยอะ (สมร เชนงสมุทร, สัมภาษณ์, 8 ตุลาคม 2550)

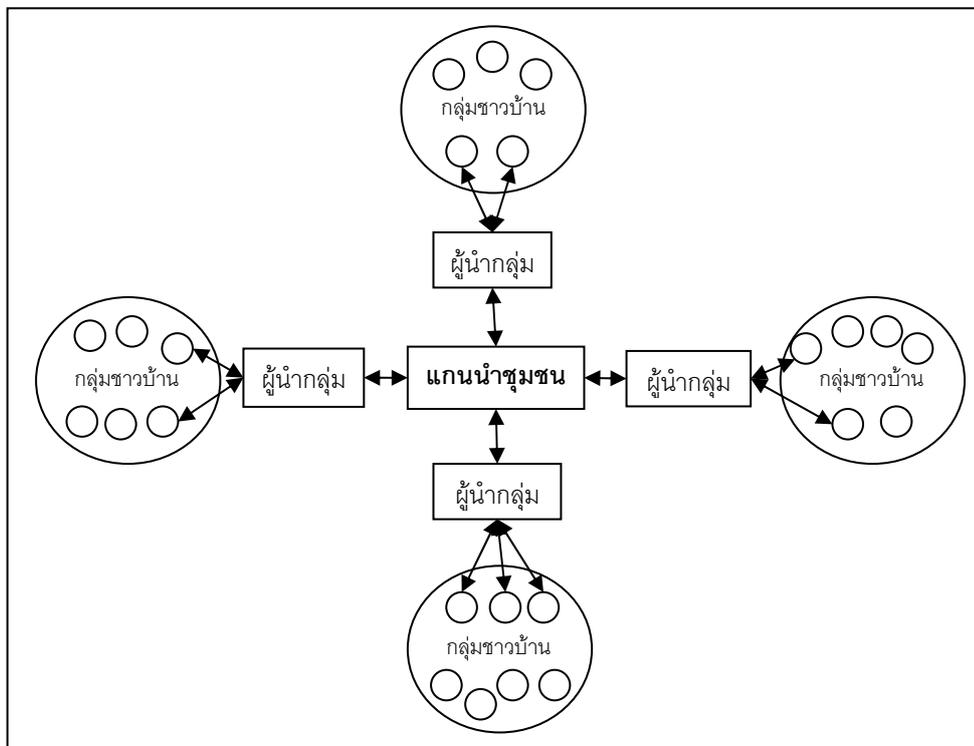
การสื่อสารผ่านสื่อ เช่น หอกระจายข่าวและบอร์ดประชาสัมพันธ์มีข้อจำกัดในเรื่องพื้นที่การกระจายข่าวสาร เนื่องจากสถานที่ติดตั้งบอร์ดประชาสัมพันธ์และลำโพงกระจายเสียงจะไปกระจุกตัวอยู่บริเวณจุดศูนย์กลางของชุมชน คือ บ้านของผู้ใหญ่บ้านและโรงเรียน ทำให้ชาวบ้านที่ตั้งบ้านเรือนอยู่ห่างจากจุดดังกล่าวอาจไม่ได้รับทราบข่าวสารหรือได้ยิน ได้รับข่าวสารต่าง ๆ อย่างไม่ชัดเจน นอกจากนี้ลักษณะการไหลของสารแบบทางเดียวก็ไม่เปิดโอกาสให้ชาวบ้านหรือผู้รับสารได้ตอบหรือสอบถามข้อสงสัยใด ๆ ได้ แกนนำชุมชนจึงใช้การสื่อสารระหว่างบุคคลมาเป็นช่องทางเสริมเพื่อลดปัญหาที่เกิดขึ้นจากการสื่อสารผ่านสื่อในลักษณะทางเดียว

การกระจายข่าวสารหรือกิจกรรมที่สำคัญในชุมชนจะถูกส่งผ่านหอกระจายข่าวเป็นสื่อแรก การสื่อสารระหว่างบุคคลจะถูกใช้เป็นขั้นตอนที่สองในการกระจายข่าวสารเพื่อป้องกันการสื่อสารที่ผิดพลาดหรือไม่ชัดเจนและยังเป็นการสื่อสารแบบสองทาง (Two-way Communication)

ที่เปิดโอกาสให้ชาวบ้านที่มีข้อสงสัยหรือมีปัญหาเรื่องใดก็สามารถสอบถามหรือแจ้งมายังแกนนำชุมชนได้ทันที จากการสนทนากับกลุ่มแกนนำชุมชนและชาวบ้านพบว่า การสื่อสารระหว่างบุคคลของแกนนำชุมชนและชาวบ้านมีบทบาทสำคัญอย่างมากในชุมชน กระบวนการสื่อสารมีรูปแบบที่ชัดเจนดังนี้

ภาพที่ 4.1

แสดงการกระจายข่าวสารผ่านการสื่อสารระหว่างบุคคลภายในชุมชน

การตั้งบ้านเรือนของชาวบ้านจะแยกตัวเป็นกลุ่ม ๆ และกระจายอยู่รอบชุมชน แต่ละกลุ่มมีระยะทางห่างกันพอสมควร ทำให้ชาวบ้านมีความสัมพันธ์กันแบบเป็นกลุ่ม การรวมกลุ่มของชาวบ้านสามารถแบ่งได้เป็น 4 กลุ่มใหญ่ ๆ และเรียกชื่อกลุ่มตามบริเวณพื้นที่ที่อยู่อาศัย เช่น กลุ่มคลองมอญ คือกลุ่มชาวบ้านที่ตั้งบ้านเรือนอยู่บริเวณริมคลองมอญ ติดกับหมู่ที่ 8 (ชุมชนบ้านแหลมสิงห์) หรือกลุ่มหลังโรงเรียน คือกลุ่มชาวบ้านที่ตั้งบ้านเรือนอยู่บริเวณด้านหลังของโรงเรียนบ้านขุนสมุทร เป็นต้น แต่ละกลุ่มจะมี “ผู้นำกลุ่ม” ของตน เป็นบุคคลที่ชาวบ้านในกลุ่มให้ความเคารพนับถือและให้ความไว้วางใจ เป็นส่วนหนึ่งของคณะกรรมการชุมชนและแกนนำชุมชนที่

มีบทบาทหน้าที่ในการบริหารจัดการและแก้ไขปัญหาของชุมชน รวมทั้งปัญหาการกัดเซาะชายฝั่งทะเล

“ชาวบ้านเขาจะอยู่กันเป็นกลุ่ม ๆ กลุ่มตรงคลองมอญ ตรงหลังโรงเรียน หลังโรงลิเก แล้วก็หลังหมู่ 1 เวลาที่มีข่าวอะไรก็จะให้ช่วยบอกต่อ ๆ กัน โทรไปบอกพวกกรรมการที่อยู่แถวนั้น แล้วเดี๋ยวเขาก็จะไปบอกต่อ ๆ กันเอง” (สมร แซ่สมุท, สัมภาษณ์, 8 ตุลาคม 2550)

แกนนำชุมชนหรือผู้นำกลุ่มเหล่านี้มีหน้าที่ในการบอกต่อข่าวสารหรือกิจกรรมต่าง ๆ ที่ตนได้รับรู้มาให้กับกลุ่มชาวบ้านได้รับทราบ ซึ่งนอกจากเป็นการเสริมย้ำให้ชาวบ้านได้รับทราบข่าวสารต่าง ๆ อย่างชัดเจนแล้ว รูปแบบการสื่อสารระหว่างบุคคลเช่นนี้ยังมีอิทธิพลในการโน้มน้าวและชักจูงใจให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนได้อีกด้วย ความใกล้ชิดสนิทสนมและความเคารพนับถือที่ชาวบ้านมีต่อผู้นำกลุ่มหรือแกนนำชุมชนทำให้เมื่อแกนนำชุมชนเอ่ยปากชักชวนหรือขอแรงให้มาร่วมกิจกรรมใด ๆ ชาวบ้านจึงสมัครใจที่จะเข้าร่วมและช่วยเหลือแกนนำชุมชนในการทำกิจกรรมต่าง ๆ แต่ชาวบ้านบางคนก็เข้าร่วมด้วยความรู้สึกเกรงใจ

“เขามายกให้ไปร่วมประชาคม เราก็ไป บางทีเราก็เกรงใจเขา เขาทำนั่นทำนี่ให้ชุมชนเราตั้งเยอะ ก็ไปช่วยเขาสักหน่อย” (สายเชือน แซ่สมุท, สัมภาษณ์, 27 สิงหาคม 2550)

นอกจากนี้แกนนำชุมชนยังสื่อสารกับชาวบ้านผ่านการสื่อสารกลุ่มใหญ่ (Large Group Communication) เช่น การประชาคม เพื่อแจ้งข่าวสารและขอเสียงสนับสนุนจากชาวบ้านในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน รูปแบบของการทำประชาคมในชุมชนบ้านขุนสมุทรจีนที่จัดขึ้นโดยแกนนำชุมชนจะไม่เน้นความเป็นทางการมากนัก ใช้การสื่อสารแบบสองทางที่เปิดโอกาสให้ชาวบ้านสามารถยกมือแสดงความคิดเห็นได้อย่างเต็มที่ เป็นการเสนอแนวคิดหรือแนวทางต่าง ๆ ในการพัฒนาชุมชนให้ชาวบ้านได้รับทราบ ชาวบ้านสามารถยกมือสนับสนุน โต้แย้งหรือสอบถามข้อสงสัยหรือให้ข้อคิดเห็นต่าง ๆ เพิ่มเติมกับกลุ่มแกนนำได้ทันที ซึ่งกลุ่มแกนนำจะนำข้อเสนอหรือข้อคิดเห็นต่าง ๆ ไปพิจารณาถึงความเป็นไปได้อีกครั้งหนึ่ง จากการสนทนากับกลุ่มแกนนำพบว่าแกนนำชุมชนเคารพในสิทธิของชาวบ้าน เปิดโอกาสให้ทุกคนได้แสดงความคิดเห็นและต้องการให้ชาวบ้านมีบทบาทในการตัดสินใจ ชาวบ้านจะได้รู้สึกว่าตนเองได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน

ถ้าชุมชนทำกันเองจะไม่เป็นทางการมากนัก ชาวบ้านสามารถยกมือแสดงความคิดเห็นได้เลย จะไม่มีการใช้แบบสอบถาม จะเป็นการพูดคุยกัน เราก็จะจดเป็นหัวข้อไว้ว่าแบบนี้เอา/ไม่เอา เราต้องให้บทบาทชาวบ้านได้ตัดสินใจ ไม่ใช่ว่าต้องมาตามเราทุกเรื่อง บางกลุ่มก็เห็นด้วย บางกลุ่มก็ไม่เห็นด้วย ถ้าให้บทบาทเขา เขาก็จะกล้าแสดงออก และให้ความร่วมมือกับเรา...เราก็เคารพสิทธิของประชาชนในการแสดงความคิดเห็น

เราจะเอาทุกข้อแล้วมาดูว่าเป็นไปได้มากน้อยแค่ไหน (พิชณู แซ่สมุทร, สัมภาษณ์,
14 เมษายน 2550)

สถานที่ในการทำประชาคมของชุมชนคือที่โรงเรียน ซึ่งถือเป็นพื้นที่สาธารณะของชุมชนที่ทุกคนมีสิทธิที่จะใช้พื้นที่ในการทำกิจกรรมหรือการแสดงออกซึ่งความคิดเห็นได้อย่างเต็มที่ จากผลการวิจัยการสื่อสารระหว่างแกนนำชุมชนและชาวบ้าน สรุปได้ว่า แกนนำชุมชนจะเน้นการสื่อสารในลักษณะสองทาง (Two-way Communication) เพื่อเปิดโอกาสให้ชาวบ้านได้แสดงความคิดเห็น และมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ที่จะมีส่วนในการพัฒนาหรือแก้ไขปัญหาของชุมชน

3. การสื่อสารระหว่างแกนนำชุมชน

แกนนำชุมชนบ้านขุนสมุทรจีนประกอบไปด้วย ผู้ใหญ่บ้าน คณะกรรมการชุมชน ท่านเจ้าอาวาส และเจ้าหน้าที่สาธารณสุขของหมู่บ้าน ซึ่งเป็นบุคคลที่ชาวบ้านให้ความเคารพนับถือ และมีความคุ้นเคยกับชาวบ้านเป็นอย่างดี มีบทบาทหน้าที่ในการจัดการปัญหาต่าง ๆ ของชุมชน รวมทั้งปัญหาการกัดเซาะชายฝั่งทะเล จากการสัมภาษณ์พบว่า แกนนำชุมชนส่วนหนึ่งมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด เป็นความสัมพันธ์แบบเครือญาติ เช่น แม่/ลูก พ่อ/ลูก พี่/น้อง เป็นต้น การถ่ายทอดบทบาทความเป็นผู้นำสู่บุคคลในครอบครัว ช่วยเสริมให้กลุ่มแกนนำชุมชนมีความเกี่ยวข้องกันอย่างแน่นแฟ้น การสื่อสารระหว่างแกนนำชุมชนเป็นการสื่อสารในลักษณะสองทาง (Two-way Communication) ทั้งการสื่อสารระหว่างบุคคลและการสื่อสารกลุ่มย่อย เพื่อให้สามารถพูดคุยโต้ตอบและปรึกษาหารือกันได้อย่างทั่วถึง การสื่อสารระหว่างบุคคลเป็นการติดต่อระหว่างแกนนำชุมชน 2-3 คน ทั้งการสื่อสารแบบเผชิญหน้าและการสื่อสารผ่านสื่อ เช่น การแจ้งข่าวสาร การมอบหมายงานหรือการโทรศัพท์นัดหมายการประชุม

การรวมตัวของกลุ่มแกนนำชุมชนในรูปแบบการสื่อสารกลุ่มย่อยสามารถพบเห็นได้เป็นประจำทุกวัน เช่นเดียวกันกับการรวมตัวของกลุ่มชาวบ้านที่เมื่อเว้นว่างจากการประกอบอาชีพก็จะมานั่งจับกลุ่มพูดคุยกันในเรื่องต่าง ๆ แต่แตกต่างกันตรงที่เนื้อหาในการพูดคุยของกลุ่มแกนนำชุมชนจะมีเรื่องการพัฒนาหรือการแก้ไขปัญหาของชุมชนเป็นประเด็นหลักในการพูดคุย เป็นการปรึกษาหารือและพูดคุยกันอย่างไม่เป็นทางการในช่วงเย็นของทุกวัน สถานที่คือบ้านของผู้ใหญ่บ้าน การประชุมอย่างเป็นทางการจะเกิดขึ้นตามวาระต่าง ๆ หรือเมื่อมีปัญหาเร่งด่วนที่จะต้องพิจารณาและร่วมกันหาแนวทางการแก้ไข

ในกลุ่มของเราจะมาจับกลุ่มคุยกันเกือบจะทุกวันอยู่แล้ว เป็นทางการบ้าง ไม่เป็นทางการบ้าง เวลามีนักวิชาการเข้ามาก็จะจับกลุ่มเป็นก้อนใหญ่หน่อย พูดเรื่องนี้ (ปัญหาการกัดเซาะชายฝั่งทะเล) เยอะหน่อย...หลังจากกลุ่มไหนเข้ามา แล้วกลับไป

แล้ว เราก็จะมาตั้งกลุ่มวิจารณ์กันนอกเวลา ว่าอย่างที่เขายกจะสามารถทำได้จริงไหม (ประวิทย์ อินอ่วม, สัมภาษณ์, 16 พฤษภาคม 2550)

จากการสนทนากับกลุ่มแกนนำพบว่า กลุ่มแกนนำชุมชนจะมีความถนัดในการสื่อสารกันบ่อยขึ้นหรือมีการรวมกันเป็นกลุ่มที่ใหญ่ขึ้น เมื่อมีบุคคลหรือหน่วยงานภายนอกชุมชนเข้ามาทำกิจกรรมหรือประชุมร่วมกันแกนนำเพื่อหาทางแก้ไขปัญหาการกัดเซาะชายฝั่งทะเลของชุมชน ซึ่งก่อนที่จะมีบุคคลภายนอกเข้ามายังชุมชน แกนนำชุมชนจะต้องนัดหมายประชุมกลุ่มเพื่อเตรียมการต้อนรับและเตรียมงานกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การประชามคมหมู่บ้าน กิจกรรมปลูกป่าชายเลน กิจกรรมทัศนศึกษา ฯลฯ

สื่อที่ใช้ภายในชุมชน

ผลการวิจัยในเรื่องการสื่อสารภายในชุมชนบ้านขุนสมุทรจีนตามที่กล่าวมาข้างต้นพบว่าสื่อหรือช่องทางการสื่อสารภายในชุมชนแต่ละประเภทจะมีเป้าหมายและให้ผลลัพธ์ที่แตกต่างกัน ซึ่งสามารถอธิบายรายละเอียดของสื่อแต่ละประเภทที่ใช้ภายในชุมชนได้ดังนี้

1. สื่อเฉพาะกิจ (Specialized Media)

สื่อเฉพาะกิจที่พบในชุมชนคือ บอร์ดประชาสัมพันธ์ เป็นบอร์ดที่มาจากงบประมาณขององค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) ซึ่งต้องการให้ชาวบ้านมีช่องทางการรับรู้ข่าวสารของทางราชการเพิ่มมากขึ้น บอร์ดประชาสัมพันธ์ของชุมชนติดตั้งอยู่ 2 จุด จุดแรกเป็นบอร์ดอลูมิเนียม มีกระจกเลื่อนสำหรับเปิด-ปิด จะติดตั้งอยู่ข้างศาลเจ้าพ่อหนุ่มน้อยลอยชายที่อยู่ใกล้ ๆ กับบ้านของผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งบริเวณนั้นเป็นทางเดินที่ชาวบ้านต้องสัญจรผ่านอยู่เป็นประจำ บอร์ดนี้จะติดข่าวสารประชาสัมพันธ์ของทางราชการ เช่น ข่าวสารงานกิจกรรมต่าง ๆ ขององค์การบริหารส่วนตำบล ข่าวสารด้านสาธารณสุขชุมชน เป็นต้น บอร์ดที่สองเป็นบอร์ดไม้ขนาดใหญ่ ตั้งอยู่ที่โรงลิเกซึ่งเป็นสถานที่ที่ใช้ทำกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน เช่น การเลือกตั้ง การทำประชามคมหมู่บ้าน เป็นต้น ข่าวสารที่ติดที่บอร์ดจะเป็นการประชาสัมพันธ์ข้อมูลเกี่ยวกับการเลือกตั้ง เช่น รายชื่อผู้มีสิทธิเลือกตั้งและการแนะนำตัวของผู้สมัคร

แม้บอร์ดประชาสัมพันธ์จะตั้งอยู่บริเวณเส้นทางหลักที่ชาวบ้านใช้สัญจร แต่จากการสังเกตพบว่ามีชาวบ้านสัญจรผ่านบริเวณนี้อยู่เป็นระยะ ชาวบ้านที่สัญจรผ่านส่วนใหญ่จะใช้วิธีการมองแบบผ่าน ๆ มีเพียงไม่กี่คนที่จะทำให้ความสนใจหยุดอ่านข่าวสารบนบอร์ดอย่างตั้งใจ

การเผยแพร่ของข่าวสารด้านสาธารณสุข อบต. เขาได้ทำบอร์ดไว้หน้าบ้านผู้ใหญ่เป็นบอร์ดขอบอลูมิเนียม ตอนนี้มีบอร์ดติดประกาศของ อบต. เพิ่มขึ้นมา ติด

ประกาศผู้สมัคร สว. สส. ชาวบ้านก็ให้ความสนใจนะ ก็มีรอยฉีกขาด บางคนดึงไปเลย เราต้องคอยเอาเอกสารมาเติมลงไปอยู่เรื่อย ๆ (วัชรินทร์ ศรีสุข, สัมภาษณ์, 8 ตุลาคม 2550)

ผลการวิจัยพบว่าสื่อประเภทนี้ไม่ได้รับความสนใจเท่าที่ควร แม้จะติดตั้งอยู่ในบริเวณศูนย์กลางของชุมชน แต่เนื้อหาและรูปแบบของบอร์ดประชาสัมพันธ์ก็ยังไม่น่าสนใจพอที่จะดึงดูดให้ชาวบ้านที่เดินผ่านไปผ่านมาเข้ามาอ่านประกาศต่าง ๆ ได้ ส่วนชาวบ้านบางคนสนใจข้อมูลข่าวสารที่ติดอยู่บนบอร์ด แต่ก็อาจจะไม่มีเวลามากพอที่จะหยุดอ่านจึงได้ดึงประกาศดังกล่าวไปอ่านต่อที่บ้าน สื่อประเภทนี้แทบจะไม่มีผลใด ๆ ต่อชาวบ้านหรือชุมชน เป็นเพียงหนึ่งช่องทางการสื่อสารของทางราชการ ข่าวสารก็อาจจะไม่ตรงกับความต้องการของชาวบ้านส่วนใหญ่ วิธีการนำเสนอไม่สามารถดึงดูดความสนใจของชาวบ้านได้ ยิ่งเป็นกว่านั้นข้อจำกัดของการแจ้งข่าวสารผ่านบอร์ดประชาสัมพันธ์คือไม่สามารถครอบคลุมการรับรู้ของคนในชุมชนได้ทั้งหมด เนื่องจากชาวบ้านบางกลุ่มตั้งบ้านอยู่ไกลจากบริเวณที่ติดตั้งบอร์ดและไม่ได้ใช้เส้นทางนี้สัญจรอยู่เป็นประจำ ทำให้ไม่มีโอกาสในการรับรู้ข่าวสารผ่านบอร์ดประชาสัมพันธ์ดังกล่าว

2. สื่อชุมชน (Community Media)

การสื่อสารในระดับชุมชนจำเป็นต้องมีสื่อที่สามารถใช้เป็นเครื่องมือในการติดต่อสื่อสารกับคนทั้งชุมชนได้ โดยสื่อชุมชนที่สามารถส่งข้อมูลข่าวสารไปยังชาวบ้านในชุมชนได้อย่างรวดเร็วและทั่วถึงคือ หอกระจายข่าวหรือที่ชาวบ้านเรียกกันว่า เสียงตามสาย ซึ่งเป็นนโยบายของภาครัฐที่ต้องการให้แต่ละชุมชนมีช่องทางการสื่อสารของชุมชนเอง หอกระจายข่าวถูกใช้เป็นที่ส่งข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ ของภาครัฐลงไปสู่ประชาชนในระดับชุมชน

หอกระจายข่าวเป็นสื่อชุมชนที่มีบทบาทสำคัญในการประชาสัมพันธ์ข่าวสารและกิจกรรมต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นในชุมชน รวมทั้งการนำเสนอข้อมูล สาระความรู้ที่เกี่ยวข้องกับประชาชนในชุมชน หอกระจายข่าวของชุมชนจะตั้งอยู่ที่บ้านผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งผู้ใหญ่บ้านเป็นเสมือนตัวกลางสำคัญที่จะนำข้อมูลดังกล่าวส่งไปถึงชาวบ้านในชุมชนและชุมชนใกล้เคียง ผู้ใหญ่บ้านจะมีหน้าที่ดูแลหอกระจายข่าว คัดเลือกและเรียบเรียงข้อมูลและข่าวสารที่จะแจ้งให้ชาวบ้านได้รับทราบ โดยข่าวสารหรือเรื่องราวหลัก ๆ ที่จะประกาศผ่านทางหอกระจายข่าวคือ

- ข่าวของกรมประชาสัมพันธ์ เป็นการถ่ายทอดข่าวของกรมประชาสัมพันธ์ ทั้งข่าวสารโดยทั่วไปและข่าวพยากรณ์อากาศ โดยการเปิดผ่านเครื่องวิทยุและกระจายเสียงผ่านหอกระจายข่าวในช่วงเช้า เวลาประมาณ 5.30 น. ถึง 6.30 น. ของทุกวัน

- การประชาสัมพันธ์กิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน การประชุม การประชาคม งานกิจกรรมในวันสำคัญ เช่น งานปีใหม่ งานสงกรานต์ หรืองานประเพณีของชุมชน เช่น งานทอดกฐิน

และงานศาลเจ้า โดยจะเป็นการแจ้งให้ทราบถึงวัน เวลา สถานที่ รายละเอียดของการจัดงาน และการขอความร่วมมือจากชาวบ้าน

- การประชาสัมพันธ์ข่าวสารของทางราชการและข่าวสารด้านสาธารณสุขต่าง ๆ
- การแจ้งข่าวงานสำคัญของคนในชุมชน เช่น งานแต่งงาน งานบวช หรืองานศพ

เป็นต้น

ระยะเวลาในการออกอากาศส่วนหนึ่งจะกำหนดตายตัว เช่น การกระจายเสียงข่าวของกรมประชาสัมพันธ์ ข่าวพยากรณ์อากาศในทุก ๆ เช้าช่วง 5.30 น. ถึง 6.30 น. และการออกอากาศตามช่วงเวลาที่เหมาะสมเพื่อแจ้งข่าวบริการต่าง ๆ เช่น การประชาสัมพันธ์กิจกรรมของชุมชน การแจ้งข่าวงานสำคัญของคนในชุมชน เช่น งานแต่งงานหรืองานศพ โดยก่อนการเริ่มต้นการกระจายเสียงของหอกระจายข่าว ผู้ใหญ่บ้านจะทำการเปิดเพลงบรรเลงเพื่อเป็นการเตือนชาวบ้านให้สนใจรับฟัง กับข่าวสารที่จะทำการประกาศ ซึ่งทำนองเพลงที่เปิดก็จะแตกต่างกันตามเรื่องที่จะประกาศ เช่น ถ้าเป็นการประกาศเรื่องกิจกรรมสนุกสนานงานประเพณี ก็จะเริ่มต้นด้วยการเปิดเพลงที่มีทำนองสนุกสนาน แต่เมื่อเป็นการประกาศเรื่องงานศพ จะใช้เพลงเริ่มต้นที่มีทำนองเศร้าโศก เพื่อให้ชาวบ้านทราบว่าเบื้องต้นว่าจะประกาศข่าวสารในเรื่องใด

เสียงตามสาย มันเป็นความจำเป็น มันมีประโยชน์เพราะเราจะรู้ข่าวสารทุกอย่าง ใครเจ็บ ใครป่วย ใครตาย น้ำท่วมตรงไหนพวกนี้เป็นข่าวบริการ ปกติแล้วเราจะออกอากาศช่วง 5.30 น. ถึง 6.30 น. อันนั้นเป็นข่าวของกรมประชาสัมพันธ์ แต่ถ้ามีข่าวด่วน ข่าวบริการ เราก็พูดได้ตลอดเวลา ก่อนจะประกาศเราก็เปิดเพลงนำไปก่อน อย่างงานศพ ถ้าเปิดเพลงเศร้า ๆ ชาวบ้านเขาก็ต้องคอยฟังแล้วว่าใครตาย งานแต่งงานก็เพลงซึ้ง ๆ งานบวชก็เพลงอีกอย่างหนึ่ง (สมร เข่งสมุทร, สัมภาษณ์, 8 ตุลาคม 2550)

ระยะการรับฟังเสียงของหอกระจายข่าวจะครอบคลุมไปทั่วหมู่ 9 (บ้านขุนสมุทรจีน) และหมู่บ้านใกล้เคียงอื่น ๆ เช่น ในบางสวน หมู่ 1 หมู่ 8 และหมู่ 10 ซึ่งระยะการรับฟังจะขึ้นอยู่กับการติดตั้ง ทิศทางลม ซึ่งในบางกรณีที่มีลมแรงหรือลมเปลี่ยนทิศก็อาจจะทำให้การได้ยินตามจุดต่าง ๆ ไม่ชัดเจนเท่าที่ควร ซึ่งชาวบ้านบางส่วนที่ได้ยินการประกาศไม่ชัดเจนก็จะมีกรมมีสอบถามชาวบ้านที่อยู่ใกล้ ๆ บริเวณหอกระจายข่าวอีกครั้งหนึ่ง ในกรณีการประกาศข่าวสารที่สำคัญ เช่น การแจ้งการประชุม ผู้ใหญ่บ้านจะใช้การโทรศัพท์แจ้งไปยังคณะกรรมการหมู่บ้าน เพื่อให้ทำการบอกต่อกับบ้านที่อยู่ใกล้เคียงบริเวณนั้นอีกทางหนึ่ง เป็นการใช้รูปแบบการสื่อสารระหว่างบุคคลเพื่อเป็นการขจัดความไม่ชัดเจนของข่าวสารที่ได้รับและเป็นการตอกย้ำชาวบ้านอีกทางหนึ่ง

3. สื่อบุคคล (Personal Media)

สื่อบุคคลที่มีบทบาทสำคัญในชุมชนบ้านขุนสมุทรจีนคือ แกนนำชุมชน ประกอบไปด้วย ผู้ใหญ่บ้าน คณะกรรมการชุมชน ท่านเจ้าอาวาส และเจ้าหน้าที่สาธารณสุขของหมู่บ้าน การสื่อสารผ่านหอกระจายข่าวอาจช่วยให้ข่าวสารกระจายไปถึงชาวบ้านได้อย่างรวดเร็วและทั่วถึง แต่ก็ไม่อาจจะมีผลต่อการชักจูงชาวบ้านให้เข้ามามีส่วนร่วมกับกิจกรรมต่าง ๆ ได้อย่างเต็มที่ สื่อบุคคลเหล่านี้จะเริ่มทำหน้าที่ในการพูดคุย ย้ำเตือนในรายละเอียดของกิจกรรมหรือข้อมูลต่าง ๆ พร้อมทั้งชักชวนและขอความร่วมมือกับกลุ่มชาวบ้านด้วยตนเอง ซึ่งจากการสัมภาษณ์กลุ่มชาวบ้านพบว่า ชาวบ้านส่วนหนึ่งจะรู้สึกเกรงใจเมื่อกลุ่มแกนนำหรือผู้ใหญ่บ้านเอ่ยปากชักชวนหรือขอแรง ขอความร่วมมือให้เข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ

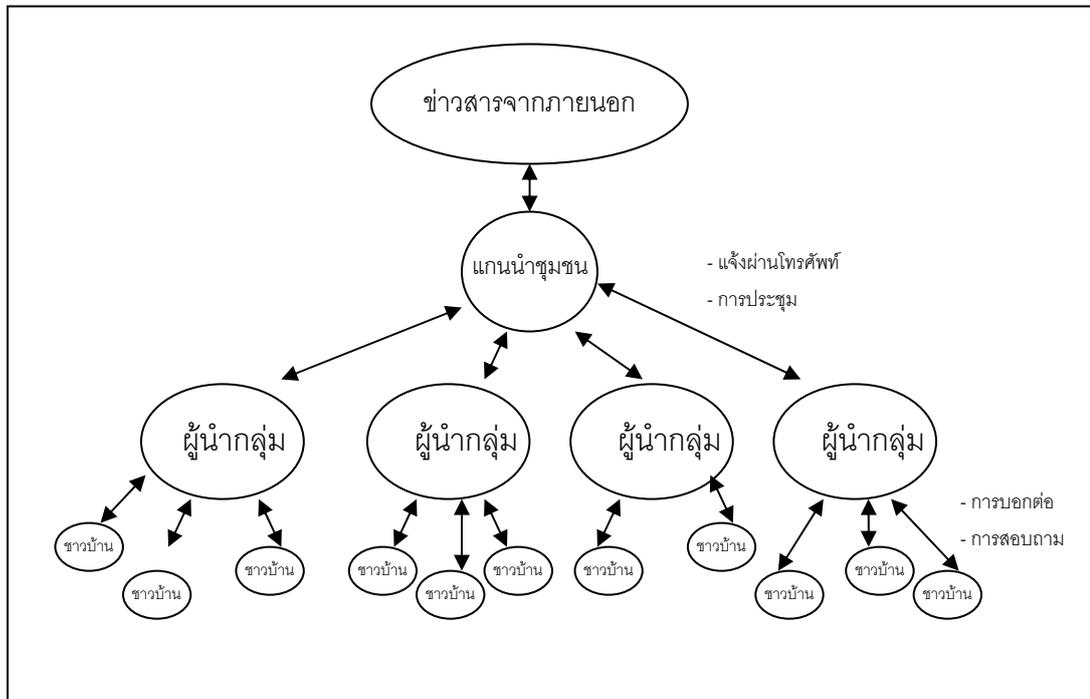
บทบาทของสื่อบุคคลจะแตกต่างกันตามสายงานของแต่ละบุคคล เช่น ถ้าเป็นงานของชุมชน เช่น การประชุมประชาคม การขอแรงหรือการขอความร่วมมือจากชาวบ้านจะเป็นหน้าที่ของผู้ใหญ่บ้านหรือคณะกรรมการชุมชน แต่ถ้าเป็นงานด้านสาธารณสุข การตรวจสุขภาพชาวบ้าน เจ้าหน้าที่สาธารณสุขชุมชนหรือหมออนามัย ก็จะเป็นคนที่ชักชวนหรือย้ำเตือนกับชาวบ้านให้มาเข้าร่วมกิจกรรมดังกล่าว เป็นต้น

จากการสนทนากับกลุ่มแกนนำชุมชนพบว่า สื่อบุคคลมีความสำคัญเป็นอย่างมาก เนื่องจากประชาชนในหมู่บ้านจะตั้งบ้านเรือนอย่างเป็นกลุ่มเป็นก้อน ซึ่งแต่ละจุดก็จะมีระยะห่างกันพอสมควร ชาวบ้านจึงมีความสัมพันธ์กันอย่างเป็นกลุ่ม ๆ เช่นชาวบ้านที่อาศัยอยู่บริเวณหลังโรงเรียนจะไม่ค่อยได้ติดต่อพูดคุยกับชาวบ้านที่อยู่บริเวณคลองมอญมากนัก เนื่องจากทั้งสองจุดมีระยะทางห่างกันพอสมควร ชาวบ้านสองกลุ่มนี้จึงไม่ได้ไปมาหาสู่กันบ่อยนัก ได้แต่พูดคุยและคบหากับชาวบ้านที่อยู่ใกล้เคียงกัน ซึ่งแต่ละกลุ่มจะมีผู้นำกลุ่มหรือบุคคลที่เป็นเสมือนตัวแทนของกลุ่มที่จะเป็นผู้กระจายข่าวสารต่าง ๆ จากจุดศูนย์กลางของชุมชนไปยังจุดต่าง ๆ ของชุมชน ซึ่งบุคคลเหล่านี้เป็นสื่อบุคคลจึงเข้ามาเป็นสื่อประสานความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มแกนนำชุมชนและชาวบ้านในชุมชนได้เป็นอย่างดี

ขั้นตอนการถ่ายทอดข่าวสารจากภายนอกชุมชน แกนนำชุมชนจะได้รับข่าวสารต่าง ๆ ก่อนเป็นลำดับแรก จากนั้นจะมีการประชุมหรือแจ้งข่าวในกลุ่มแกนนำชุมชน ก่อนที่แกนนำชุมชนที่เป็นผู้นำกลุ่มชาวบ้านแต่ละกลุ่มจะถ่ายทอดข่าวสารพร้อมด้วยอิทธิพลทางคิดหรือพฤติกรรมไปยังชาวบ้านในกลุ่มของตนอีกทอดหนึ่ง

ภาพที่ 4.2

แสดงขั้นตอนการไหลของข่าวสารภายในชุมชนผ่านการใช้สื่อบุคคล

รูปแบบการสื่อสารผ่านการใช้สื่อบุคคลในชุมชนจะมีการไหลของข่าวสารแบบสองขั้นตอนโดยผู้นำกลุ่มจะรับข่าวสารมาจากแกนนำหลักหรือผู้ใหญ่บ้านและกระจายหรือถ่ายทอดให้แก่ชาวบ้านในละแวกบ้านของตนอีกทอดหนึ่ง ตัวอย่างเช่น มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรีโทรศัพท์ติดต่อเพื่อจะขอเข้ามาทำประชาคมในหมู่บ้านเกี่ยวกับเรื่องการจัดทำพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น ผู้ใหญ่บ้านก็จะทำการโทรศัพท์แจ้งไปยังผู้นำกลุ่มซึ่งส่วนหนึ่งเป็นคณะกรรมการชุมชนและแกนนำชุมชน เพื่อนัดหมายการประชุมเตรียมการจัดงาน จากนั้นจะทำการประชาสัมพันธ์ให้ชาวบ้านทราบผ่านทางหอกระจายข่าว ในช่วงระหว่างก่อนการจัดประชาคมผู้นำกลุ่มแต่ละกลุ่มจะทำการบอกต่อหรือย้ำเตือนถึงรายละเอียดวันและเวลาของการจัดงานกับชาวบ้านในกลุ่มของตนเพื่อขอแรงและขอความร่วมมือให้มาร่วมประชาคม ซึ่งชาวบ้านบางส่วนที่ได้ยินข่าวสารจากหอกระจายข่าวไม่ชัดเจนก็สามารถมาสอบถามรายละเอียดต่าง ๆ กับผู้นำกลุ่มได้ ซึ่งในแต่ละขั้นตอนของการไหลของข่าวสารจะเป็นการสื่อสารแบบสองทางคือผู้ส่งและผู้รับสามารถโต้ตอบกันได้

1.2 การสื่อสารภายนอกชุมชน

การสื่อสารกับบุคคล กลุ่มบุคคล หน่วยงานหรือองค์กรจากภายนอกชุมชนจะมีรูปแบบการสื่อสารและการใช้สื่อที่หลากหลายแตกต่างกันไป การสื่อสารระหว่างภายในชุมชนและภายนอกชุมชนจะมีแกนนำชุมชนเป็นตัวกลางในการถ่ายทอดข่าวสาร แกนนำชุมชนจะเป็นตัวแทนของชาวบ้านในชุมชนสื่อสารกับหน่วยงานภายนอก และนำพาข่าวสารต่าง ๆ จากภายนอกมาถ่ายทอดสู่ชาวบ้านในชุมชนอีกทอดหนึ่ง ประเด็นปัญหาการกัดเซาะชายฝั่งของชุมชนทำให้ชุมชนมีการสื่อสารกับหน่วยงานหรือองค์กรภายนอกชุมชนเพิ่มมากขึ้น รูปแบบและช่องทางการสื่อสารจะแตกต่างกันตามหน่วยงานหรือองค์กรภายนอกชุมชนที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการแก้ไขปัญหาการกัดเซาะชายฝั่งทะเล ดังต่อไปนี้

1. ชุมชนใกล้เคียง

การสื่อสารระหว่างแกนนำชุมชนและชุมชนใกล้เคียงที่ประสบปัญหาและได้รับผลกระทบจากการกัดเซาะชายฝั่งทะเลเช่นเดียวกัน ประกอบไปด้วย หมู่ที่ 8 ชุมชนบ้านแหลมสิงห์ และหมู่ 10 ชุมชนบ้านขุนสมุทร โดยแกนนำชุมชนหมู่ที่ 9 บ้านขุนสมุทรจีนจะเป็นแกนนำหลักในการชักชวนให้ชุมชนอื่น ๆ เข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาดังกล่าว เริ่มจากการใช้รูปแบบการสื่อสารระหว่างบุคคล (Interpersonal Communication) โดยแกนนำชุมชนหมู่ที่ 9 ที่มีความสนิทสนมกับผู้นำชุมชนหมู่ที่ 8 และหมู่ที่ 10 จะไปพูดคุยและชักชวนกันมาร่วมมือกันแก้ไขปัญหา จากนั้นจะเป็นการสื่อสารกลุ่มย่อย (Small Group Communication) การประชุมในระดับแกนนำชุมชนทั้ง 3 ชุมชน เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและร่วมหาแนวทางการแก้ไขและหาวิธีการเรียกร้องความช่วยเหลือจากหน่วยงานต่าง ๆ

จนกระทั่งเกิดการประชาม่วมกันของทั้ง 3 ชุมชน เป็นรูปแบบการสื่อสารกลุ่มใหญ่ (Large Group Communication) การรวมตัวของชาวบ้านที่ประสบปัญหาเดียวกัน โดยมีเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ร่วมกันในการแก้ไขปัญหาดังกล่าว การประชามจัดขึ้นที่โรงลิเกของชุมชนบ้านขุนสมุทรจีน โดยแกนนำชุมชนหวังว่า เมื่อจำนวนผู้ได้รับผลกระทบเพิ่มมากขึ้นหน่วยงานต่าง ๆ จะให้ความสนใจมากขึ้น ในช่วงแรกการประชาม่วมกันของทั้ง 3 ชุมชนจัดขึ้นบ่อยครั้ง เพื่อให้ชาวบ้านร่วมกันลงชื่อแสดงตนว่าได้รับความเดือดร้อนจากผลกระทบของปัญหาดังกล่าวและต้องการในการให้หน่วยงานต่าง ๆ เข้ามาช่วยเหลือ เมื่อทั้ง 3 ชุมชนมีมติร่วมกัน แกนนำชุมชนจะนำปัญหาข้อเรียกร้องและมติความต้องการของชุมชน พร้อมทั้งรายชื่อของผู้ที่มาร่วมประชามแนบรวมไปกับเอกสารที่จะนำไปร้องเรียนกับหน่วยงานต่าง ๆ

แต่ภายหลังจากสื่อสารกับชุมชนใกล้เคียงลดน้อยลงจนกระทั่งขาดการติดต่อสื่อสารระหว่างกัน เนื่องจากการประสานความร่วมมือในระดับชุมชนไม่ก่อให้เกิดผลในการแก้ไขปัญหาอย่างเป็นทางการ ผลกระทบจากปัญหาการกัดเซาะในพื้นที่ชุมชนใกล้เคียงมีความรุนแรงมากขึ้น จนทำให้จำนวนประชากรในชุมชนอื่น ๆ ลดลงอย่างรวดเร็ว หลายครอบครัวย้ายออกไปนอกพื้นที่ จนชุมชนเกือบจะล่มสลาย เหลือประชากรอยู่เพียงไม่ถึง 10 ครอบครัว ผู้นำของทั้งสองชุมชนคือ หมู่ที่ 8 และหมู่ที่ 10 จึงปฏิเสธที่จะมีส่วนร่วมในการเรียกร้องและการประชาคมร่วมกัน

เราก็ไปชวนหมู่อื่นเขามาเรียกร้องกับเรา มีหมู่ 8 หมู่ 9 หมู่ 10 ที่เขาอยู่ริมทะเล บางหมู่ไม่ช่วยเลยแต่รอรับอย่างเดียว จะให้ช่วยกันเรียกชาวบ้านมาประชาคมแล้วทำจดหมายส่งไปเรียกประชาคมทุกหมู่ใหม่ ๆ มาเยอะ มีเลี้ยงอาหารมื้อหนึ่ง เราก็เป็นคนออกค่าใช้จ่าย ต่อไปก็ค่อย ๆ หายกันไป เรียกร้องไปก็ได้แต่ตั้งบ แต่ไม่เห็นจะมาแก้ไขอะไรจริง ๆ จัง ๆ...พอตลิ่งมันพังเข้ามาอีกเขาก็ต้องโยกย้ายกันเข้าไป อย่างหมู่ 8 เขาไม่มีบ้านแล้ว มันเหลือไม่กี่หลัง เข้ามาอยู่กับเรา 4 หลัง เข้าไปอยู่หมู่ 7 บ้าง ทางบ่อมข (บ่อมพระจุลจอมเกล้า) บ้าง พอหมดแล้ว เขาก็บอกผมไม่มาช่วยแล้วนะ ก่อนนี้ เขาก็มาช่วยประชาคมกันเต็มเลย นักเข้าก็หนี ๆ ค่อย ๆ จากไป (ประวิทย์ อินอ่วม, สัมภาษณ์, 16 พฤษภาคม 2550)

ผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยที่ทำให้ความร่วมมือระหว่างชุมชนไม่ประสบความสำเร็จ คือ การสื่อสารและการมีส่วนร่วมของผู้นำและชาวบ้านชุมชนใกล้เคียง รูปแบบการสื่อสารกลุ่มใหญ่ของแกนนำและชาวบ้านทั้ง 3 ชุมชนเป็นการรวมกลุ่มในลักษณะชั่วคราว โดยมีเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ร่วมกันที่จะแก้ไขปัญหาการกัดเซาะชายฝั่ง แต่เมื่อไม่สามารถบรรลุเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ดังกล่าวได้ ทำให้การรวมกลุ่มนั้นต้องเลิกล้มไป อีกประการหนึ่งคือการร่วมมือกันของทั้ง 3 ชุมชนจะมีแกนนำชุมชนหมู่ที่ 9 เป็นผู้ริเริ่มบทบาทหลักในการริเริ่มและเป็นศูนย์กลางในการดำเนินกิจกรรม โดยการประชุมกลุ่มย่อยหรือการประชาคมจะจัดขึ้นที่หมู่ที่ 9 ชุมชนบ้านขุนสมุทรจีนและหมู่ที่ 9 เป็นผู้รับผิดชอบค่าใช้จ่ายทั้งหมด ผู้นำและชาวบ้านจากชุมชนอื่น ๆ เข้ามามีส่วนร่วมน้อยมาก ทำให้ชุมชนอื่นขาดความรู้สึกในการเป็นส่วนหนึ่งของการแก้ไขปัญหา

2. หน่วยงานส่วนท้องถิ่น (Local Administration)

หน่วยงานส่วนท้องถิ่นที่มีการติดต่อสื่อสารกับชุมชนขุนสมุทรจีนอย่างสม่ำเสมอ คือ องค์การบริหารส่วนตำบลแหลมฟ้าผ่า (อบต.) ซึ่งมีหน้าที่โดยตรงในการดูแลและพัฒนาชุมชนในด้านต่าง ๆ รวมทั้งการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชน การสื่อสารระหว่างชุมชนและอบต. เป็นการสื่อสารแบบเป็นทางการ (Formal Communication) โดยแกนนำชุมชนต้องรับนโยบาย ข่าวสารหรือแนวทางการพัฒนาชุมชนในด้านต่าง ๆ จากอบต. โดยตรง ในรูปแบบ

ของการประชุมหรือเอกสารทางราชการ จดหมายแจ้งข่าว ฯลฯ นอกจากนี้ทาง อบต. จะเข้ามาประชาคมหมู่บ้านเดือนละหนึ่งครั้ง การจัดประชาคมแต่ละครั้งทางอบต. จะต้องประสานงานผ่านแกนนำชุมชนก่อน เพราะแกนนำชุมชนจะต้องรับทราบรายละเอียดต่าง ๆ เพื่อได้จัดเตรียมอาหารและสถานที่ในการประชาคมและประชาสัมพันธ์ให้ชาวบ้านได้รับทราบ รูปแบบการสื่อสารในการประชาคมของ อบต. เป็นการสื่อสารกลุ่มใหญ่ (Large Group Communication) ที่เน้นการสื่อสารแบบเป็นทางการ เพื่อเป็นการแจ้งข่าวสารต่าง ๆ ให้ชาวบ้านได้รับทราบและสอบถามความต้องการของชาวบ้านในการพัฒนาชุมชนในด้านต่าง ๆ รวมทั้งการให้บริการด้านสาธารณสุข เช่น การแจกยา ตู้ยาหรือมีหน่วยแพทย์มาตรวจสุขภาพเบื้องต้น

จากการสังเกตพบว่า รูปแบบการประชาคมที่ อบต. จัดขึ้นจะแตกต่างจากการประชาคมที่จัดขึ้นเองโดยแกนนำชุมชน แม้จะเป็นการสื่อสารแบบสองทางที่เปิดโอกาสให้ชาวบ้านได้แสดงความต้องการหรือแสดงความคิดเห็นเหมือนกัน แต่รูปแบบการสื่อสารแบบเป็นทางการและการสื่อสารกับบุคคลที่ไม่คุ้นเคยก็มีผลทำให้ปฏิกริยาตอบกลับ (Feedback) จากชาวบ้านมีน้อยกว่าการสื่อสารภายในชุมชนด้วยตนเอง นอกจากนี้จากการสัมภาษณ์ชาวบ้านพบว่า ปัจจัยหนึ่งที่สร้างแรงใจจูงให้กับชาวบ้านในการเข้าร่วมประชาคมกับ อบต. คือ การแจกสิ่งของต่าง ๆ

ปัญหาหลักสำคัญที่ชาวบ้านต้องการให้อบต. แก้ไขคือปัญหาการกัดเซาะชายฝั่งแกนนำชุมชนและชาวบ้านต้องการให้มีการสร้างเขื่อนเพื่อป้องกันการกัดเซาะชายฝั่งทะเลอย่างถาวร แต่อบต. ทำได้เพียงการทำปักไม้ไผ่หรือการสร้างแนวหินซึ่งเป็นการแก้ปัญหาแบบเฉพาะหน้า ไม่สามารถลดการกัดเซาะได้อย่างถาวร โดยทางอบต. จะไปเน้นกับการแก้ไขปัญหาร่องสาธารถูปโภคต่าง ๆ เช่น ประปา ทางเดินหรือถนนเข้าหมู่บ้าน ฯลฯ ซึ่งไม่ตรงกับความต้องการที่แท้จริงของชุมชน จากการสนทนากับกลุ่มแกนนำชุมชนพบว่า การแก้ไขปัญหาของ อบต. จะขาดความต่อเนื่อง สาเหตุจากอบต. แต่ละชุดจะมีระยะเวลาการทำงานแค่ 4 ปี เมื่อเปลี่ยนคณะทำงานใหม่ก็ขาดการสานต่อในการดำเนินงานการแก้ปัญหา ทั้งที่มีการอนุมัติงบประมาณการแก้ไขไว้แล้ว นอกจากนี้แกนนำชุมชนยังได้ตั้งข้อสงสัยในเรื่องผลประโยชน์จากการประมงงานและความไม่ได้มาตรฐานของงานรับเหมาก่อสร้าง

อบต. ตั้งงบให้ทุกปี แต่อยู่ในแผนประจำปีของเขา ให้งบ 10 ล้าน อยู่ในแผนได้ 3 ปี พอถึงปีที่สาม จะอนุมัติงบให้ก็เปลี่ยนนายก แผนยกเลิกก็ไปเข้าแผนใหม่... งบประมาณที่เข้ามาก็จะมีเส้นทางการประมงของเขา เราก็จะได้แต่ของมาอย่างเดียว บางส่วนของก็ไม่ได้คุณภาพด้วย ถ้าเป็นหน่วยงานส่วนกลาง พวกกระทรวง เขาจะลงมาทำเองไม่ต้องผ่านหน่วยงานท้องถิ่น ถ้าเป็นส่วนท้องถิ่นก็ต้องไล่ระดับกันลงมา อย่างงอบ อบจ. ก็ต้องให้อบต. ดูแล (สุรวัชร์ รักแดง, สัมภาษณ์, 16 พฤษภาคม 2550)

การร้องเรียนหรือการขอความช่วยเหลือในการแก้ไขปัญหา กับหน่วยงาน ส่วนท้องถิ่นในระดับที่สูงกว่า เช่น องค์การบริหารส่วนจังหวัดหรือ อบจ. แกนนำชุมชนจะสื่อสาร อย่างเป็นทางการโดยการยื่นหนังสือร้องเรียน เพื่อแจ้งข้อเท็จจริงถึงสภาพความรุนแรงของปัญหา และขอความช่วยเหลือด้านงบประมาณในการแก้ไขปัญหา แต่ อบจ. ก็จะไม่ส่งการลงมายัง อบต. เพื่อให้ อบต. ลงมาดูแลและจัดการปัญหาของชุมชน ผลที่สุดแนวทางการแก้ไขปัญหา ก็จะออกมา ในรูปแบบเดิม ๆ ซึ่งการสื่อสารและการปฏิบัติงานตามขั้นตอนของหน่วยงานส่วนท้องถิ่นเช่นนี้ ทำให้แนวทางการแก้ไขปัญหาไม่มีความหลากหลายและอาจเป็นอุปสรรคสำคัญในการแก้ไข ปัญหาและการดูแลจัดการทรัพยากรสิ่งแวดล้อมของชุมชนในอนาคต

3. หน่วยงานภาครัฐ (Government Organization)

เมื่อการสื่อสารกับหน่วยงานส่วนท้องถิ่นไม่สามารถแก้ไขปัญหาการกัดเซาะ ชายฝั่งของชุมชนได้อย่างเป็นรูปธรรม แกนนำชุมชนได้ตระหนักแล้วว่า การแก้ไขปัญหาด้วย ภูมิปัญญาชาวบ้านและงบประมาณที่จำกัดในระดับท้องถิ่นไม่สามารถแก้ไขปัญหาได้อย่างถาวร แกนนำชุมชนจึงได้พยายามสื่อสารไปยังหน่วยงานภาครัฐต่าง ๆ ให้เข้ามาช่วยแก้ไขปัญหา เริ่มตั้งแต่ หน่วยงานด้านสิ่งแวดล้อมในระดับจังหวัด เช่น ป่าไม้อำเภอและป่าไม้จังหวัด และหน่วยงานใน ระดับประเทศ เช่น กรมเจ้าท่า (หรือ กรมการขนส่งทางน้ำและพาณิชยนาวี ในปัจจุบัน) กรมทรัพยากร ทางทะเลและชายฝั่ง เป็นต้น

ในช่วงเริ่มต้น แกนนำชุมชนจะให้การสื่อสารระหว่างบุคคล (Interpersonal Communication) คือการไปขอเข้าพบบุคคลในหน่วยงานต่าง ๆ โดยไม่มีจดหมายหรือหนังสือทาง ราชการ ต่อมาแกนนำชุมชนได้รับการแนะนำว่าให้ทำจดหมายหรือหนังสือร้องเรียนอย่างเป็นทางการ เพื่อให้ดูน่าเชื่อถือ นอกจากนี้ชุมชนยังได้จัดทำสื่อเฉพาะกิจ เช่น แผนที่และภาพถ่ายที่ แสดงความรุนแรงของการกัดเซาะชายฝั่งและสภาพความเดือดร้อนของคนในชุมชน เพื่อนำเสนอ ให้บุคคลและหน่วยงานต่าง ๆ ได้เห็นสภาพปัญหาอย่างชัดเจน จากการสนทนากับแกนนำชุมชน พบว่า แม้แกนนำชุมชนจะเข้าไปร้องเรียนกับหน่วยงานภาครัฐหลายหน่วยงาน บางหน่วยงานก็ บอกปิดโดยแจ้งว่าไม่ได้อยู่ในความรับผิดชอบของเขาหรือแนะนำให้ไปเรียกร้องกับหน่วยงานอื่น ๆ มีเพียงไม่กี่หน่วยงานเท่านั้นที่ให้ความสนใจ ส่งตัวแทนลงมาศึกษาสภาพปัญหาในพื้นที่ของชุมชน ทำประชาคมเพื่อสอบถามความต้องการขอชาวบ้านและมีหนังสือหรือจดหมายตอบกลับมาว่าได้ อนุมัติงบประมาณจำนวนหนึ่งให้กับชุมชนในการแก้ไขปัญหา แต่กลับไม่มีการดำเนินการใด ๆ อย่างเป็นทางการ

ความช่วยเหลือหรือการสนับสนุนอย่างจริงจังจากหน่วยงานภาครัฐเริ่มเข้ามามีมายัง ชุมชน หลังจากที่มีนักวิจัยจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยหรือ สกว. เข้ามาเก็บข้อมูลใน

พื้นที่ของชุมชนเพื่อนำข้อมูลไปศึกษาสภาพปัญหาการกัดเซาะชายฝั่งทะเลที่เกิดขึ้น โดยทาง สกว. ได้ติดตามปัญหาการกัดเซาะชายฝั่งในตลอดแนวชายฝั่งทะเลของประเทศ จนได้พบพื้นที่ที่มีอัตราการกัดเซาะรุนแรงที่สุดของจังหวัดสมุทรปราการ คือ ชุมชนบ้านขุนสมุทรจีน และได้เลือกให้ชุมชนเป็นพื้นที่นำร่องของ “โครงการศึกษาบูรณาการเชิงพื้นที่เพื่อแก้ปัญหาการกัดเซาะชายฝั่ง” ของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ภายใต้การนำของ รองศาสตราจารย์ ดร.ธนวัฒน์ จารุพงษ์สกุล หัวหน้าโครงการ โครงการดังกล่าวเป็นการวิจัยเชิงบูรณาการที่ศึกษาผลกระทบในหลาย ๆ ด้านที่เกิดจากการสร้างแนวป้องกันคลื่น เพื่อแก้ไขการกัดเซาะชายฝั่ง คณะทำงานประกอบด้วยนักวิจัยในสาขาต่าง ๆ อาทิเช่น อุตุนิยมวิทยา อุทกวิทยา นิเวศวิทยาชายฝั่ง ธรณีพิบัติภัย เศรษฐศาสตร์ วิศวกรรมชายฝั่งและสังคม รวมถึงภูมิสถาปัตย์ และกฎหมายที่ดิน รวมถึงคนในชุมชนที่จะร่วมเป็นนักวิจัยท้องถิ่นเข้าร่วมเก็บข้อมูลบางส่วนเพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้และการมีส่วนร่วมของท้องถิ่นไปด้วย

จากการสัมภาษณ์แกนนำชุมชนและตัวแทนจากสกว. พบว่า รูปแบบการสื่อสารระหว่างนักวิจัยจากสกว. จะไม่เหมือนกับการติดต่อสื่อสารกับหน่วยงานภาครัฐอื่น ๆ เนื่องจาก สกว. เป็นองค์กรขนาดเล็กของภาครัฐที่ไม่ได้ใช้ระบบราชการเป็นกลไกในการควบคุมองค์การ การสื่อสารระหว่างแกนนำชุมชนและนักวิจัยจาก สกว. เป็นการสื่อสารระหว่างบุคคลแบบไม่เป็นทางการ เน้นการสื่อสารแบบสองทาง (Two-way Communication) เพื่อการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารและแลกเปลี่ยนประสบการณ์การเรียนรู้ซึ่งกันและกัน และทางโครงการวิจัยฯ ได้เปิดโอกาสให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมเป็นส่วนหนึ่งของทีมวิจัยท้องถิ่นเพื่อร่วมทำงานกับนักวิจัย

นอกจากการสื่อสารกับแกนนำชุมชนและชาวบ้านแล้ว คณะวิจัยได้ประสานกับหน่วยงานส่วนท้องถิ่น หน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องและองค์กรเอกชนต่าง ๆ เพื่อเปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายได้เข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาของชุมชนร่วมกัน ผ่านการสื่อสารในหลาย ๆ รูปแบบ ทั้งการสื่อสารระหว่างบุคคลด้วยการขอเข้าพบ หรือการใช้จดหมายทางราชการขอความร่วมมือระหว่างหน่วยงาน การเสนอโครงการวิจัยฯ ไปให้หน่วยงานต่าง ๆ ร่วมพิจารณา และการเชิญทุกฝ่ายมาร่วมการประชุมเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและหาแนวทางการแก้ไขปัญหาาร่วมกัน

ผลการวิจัยพบว่า การสื่อสารของคณะวิจัยกับหน่วยงานภายนอกต่าง ๆ นำมาซึ่งการสนับสนุนและความร่วมมือในการแก้ไขปัญหาของชุมชนจากอีกหลาย ๆ หน่วยงาน/องค์กร เช่น ธนาคารโลก จังหวัดสมุทรปราการ กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง อีกทั้งการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของโครงการวิจัยฯ ยังช่วยกระตุ้นให้เกิดการสื่อสารภายในชุมชนมากขึ้นอีกด้วย

4. องค์กรพัฒนาเอกชน (Non-government Organization)

องค์กรพัฒนาเอกชนที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการแก้ปัญหาของชุมชนในครั้งนี้นี้คือ ธนาคารโลก หรือ World Bank ซึ่งเป็นองค์กรระหว่างประเทศที่มีเป้าหมายเพื่อแก้ไขความยากจน และยกระดับชีวิตและความเป็นอยู่ของประชาชนในประเทศสมาชิก ทางธนาคารโลกได้เริ่มเข้ามา มีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาคารกัดเซาะชายฝั่ง โดยการจัดทำ “รายงานการติดตามสถานการณ์ สิ่งแวดล้อม” ซึ่งเป็นรายงานด้านสิ่งแวดล้อมที่ธนาคารโลกจัดทำขึ้นทุก ๆ ปี โดยนำเสนอประเด็น สิ่งแวดล้อมที่น่าสนใจ ซึ่งใน ปี 2549 ธนาคารโลกได้มุ่งประเด็นศึกษาเรื่องการใช้ทรัพยากรทาง ทะเลและชายฝั่งของประเทศไทย การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติที่ส่งผลเสียต่อ สภาพแวดล้อมและชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนตามชายฝั่งทะเลและปัญหาการกัดเซาะชายฝั่ง ทะเลก็เป็นประเด็นหนึ่งที่ธนาคารโลกให้ความสนใจ

ธนาคารโลกได้เข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาคารกัดเซาะชายฝั่งของชุมชน บ้านขุนสมุทรจีนจากการแนะนำของ รศ.ดร. ธนวัฒน์ จารุพงษ์สกุล หัวหน้าโครงการวิจัยฯ ของ สกว. และเป็นหนึ่งในที่ปรึกษาของทีมสิ่งแวดล้อมของธนาคารโลก ซึ่งได้จัดการบรรยายเกี่ยวกับ ปัญหาการกัดเซาะชายฝั่งและโครงการวิจัยฯ ที่มีชุมชนบ้านขุนสมุทรจีนเป็นพื้นที่นำร่อง ให้กับ เจ้าหน้าที่ของธนาคารโลก หลังจากนั้นเจ้าหน้าที่ของธนาคารโลกได้มีการลงพื้นที่ยังชุมชนบ้านขุน สมุทรจีน เพื่อศึกษาสภาพปัญหาและสัมผัสสภาพความเป็นอยู่ของชาวบ้าน จากนั้นจึงกลับมาประชุม เพื่อหาแนวทางการให้ความช่วยเหลือต่อไป

เจ้าหน้าที่ธนาคารโลกลงไปดูสถานที่จริง ดูวัด เห็นเสาไฟฟ้าจมน้ำ ได้ความรู้ทาง วิชาการมาบ้าง ได้สัมผัสสภาพความเป็นอยู่ของชาวบ้าน...กลับมาเราก็มานั่งประชุมกันว่า เราจะช่วยหมู่บ้านนี้ได้อย่างไร คุณกันว่าจะให้เด็ก ๆ (ชมรมยุวชนธนาคารโลก) เข้าไปดู ถามอาจารย์ว่าเราจะทำอย่างไรได้บ้าง ท่านก็แนะนำให้ไปปลูกป่าโกงกาง พอไปปลูกป่าก็ จะได้รับความรู้จากการกัดเซาะ อาจารย์ก็จะบรรยายให้ ผู้ใหญ่ก็จะเล่าถึงความลำบาก ในการรับมือกับปัญหานี้ (ทินกร สารินทร์, สัมภาษณ์, 22 เมษายน 2550)

ธนาคารโลกได้ริเริ่มการใช้กิจกรรมการปลูกป่าชายเลนในพื้นที่ของชุมชน เพื่อ เผยแพร่ความรู้เรื่องปัญหาการกัดเซาะชายฝั่งทะเลและการพัฒนาสิ่งแวดล้อมชายฝั่งให้กับกลุ่มยุวชน ธนาคารโลก การจัดกิจกรรมดังกล่าวเป็นการประสานงานระหว่าง เจ้าหน้าที่ของธนาคารโลก แกนนำ ชุมชน ทีมนักวิจัยท้องถิ่นและชาวบ้านในชุมชน โดยกิจกรรมดังกล่าวต้องมีการเตรียมการล่วงหน้า ในการเพาะชำต้นกล้าเพื่อนำไปปักลงดิน ซึ่งในขั้นตอนนี้แกนนำชุมชนจะขอแรงให้เด็ก ๆ ในชุมชน มาช่วยกันเพาะชำต้นกล้า นอกจากจะให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในกิจกรรมดังกล่าวแล้ว ยังเป็นการสอน และปลูกฝังเด็กให้รู้จักดูแลรักษาทรัพยากรป่าชายเลนของชุมชน

การดำเนินกิจกรรมจะเริ่มต้นจากการบรรยายโดย รองศาสตราจารย์ ดร. ธนวัฒน์ จารุพงษ์สกุล เพื่อให้ความรู้เกี่ยวกับปัญหาการกัดเซาะชายฝั่งทะเลทั่วประเทศและในพื้นที่ของชุมชน หลังจากนั้นจะเป็นการบรรยายของแกนนำชุมชน ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้านที่จะเล่าถึงสภาพปัญหาและผลกระทบที่เกิดขึ้นในชุมชนและที่มณฑลวิชัยท้องถิ่นจะให้ความรู้ในการปลูกป่าชายเลนและวิธีการเพาะต้นกล้าที่ถูกต้อง จากนั้นจะเป็นการลงพื้นที่เพื่อสภาพชายฝั่งทะเลที่ถูกกัดเซาะและป่าชายเลนที่เสื่อมโทรมของชุมชน ลงมือทำกิจกรรมปลูกป่าชายเลน โดยทางธนาคารโลกมีเป้าหมายให้กลุ่มยุทธศาสตร์ธนาคารโลกเป็นสื่อที่ช่วยเผยแพร่กิจกรรมดังกล่าวและปัญหาการกัดเซาะชายฝั่งของชุมชนให้กับกลุ่มเยาวชนด้วยกัน เพื่อกระตุ้นให้เยาวชนหันมาใส่ใจกับปัญหาที่เกิดขึ้นและรู้จักดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติของประเทศและหวังว่าสื่อกิจกรรมปลูกป่าชายเลนจะให้ความรู้และเปิดโอกาสให้ทุกคนได้ร่วมเป็นส่วนหนึ่งในการแก้ไขปัญหาของชุมชน

ผลจากการศึกษาพบว่า นอกจากการสื่อสารกับชุมชนผ่านการทำกิจกรรมปลูกป่าธนาคารโลกได้เป็นสื่อกลางในการเผยแพร่ข้อมูลปัญหาการกัดเซาะชายฝั่งของชุมชนไปยังหน่วยงานทั้งภาครัฐและภาคเอกชนผ่านทางสื่อต่าง ๆ เช่น การจัดทำรายงาน การจัดการประชุมสัมมนา การประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อมวลชน การเผยแพร่ข้อมูลผ่านเว็บไซต์ ฯลฯ เพื่อกระตุ้นและเรียกร้องให้ภาครัฐ ภาคเอกชนและสาธารณชน ได้เล็งเห็นถึงความสำคัญของปัญหาดังกล่าวและร่วมกันหาแนวทางการแก้ไข นอกจากนี้ธนาคารโลกได้เสนอแนวทางให้ภาครัฐบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมชายฝั่งทะเลอย่างเป็นระบบ มีการดูแลรักษาป่าชายเลน โดยเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น

5. สื่อมวลชนและสื่อท้องถิ่น (Mass Media and Local Media)

ความร่วมมือของหน่วยงานต่าง ๆ ในโครงการวิจัยฯ เพื่อแก้ไขปัญหาของชุมชนก่อให้เกิดการรับรู้ในวงกว้าง หน่วยงานต่าง ๆ พยายามที่จะดึงสื่อมวลชนเข้ามามีบทบาทในการเผยแพร่ข่าวสารของโครงการวิจัยฯ สู่อุทยานชน การเชิญสื่อมวลชนเข้าร่วมทำข่าวในการกิจกรรมต่าง ๆ ของการดำเนินโครงการวิจัยฯ เช่น การประชุมสัมมนาเรื่องปัญหาสิ่งแวดล้อม การเปิดตัวรายงานสถานการณ์สิ่งแวดล้อมไทยของธนาคารโลก พิธีลงนามบันทึกความร่วมมือกรณีการศึกษาปัญหาการกัดเซาะชายฝั่ง ฯลฯ ซึ่งจะมีการกล่าวถึงชุมชนบ้านขุนสมุทรจีนเป็นได้รับผลกระทบอย่างหนักจากปัญหาการกัดเซาะชายฝั่งทะเลและเป็นพื้นที่นำร่องของโครงการวิจัยฯ ทำให้ชุมชนบ้านขุนสมุทรจีนเป็นที่รู้จักของสื่อมวลชน

สื่อมวลชนเริ่มให้ความสนใจเกี่ยวกับโครงการวิจัยฯ และมีความต้องการที่จะเข้าไปทำข่าวในพื้นที่จริง การลงพื้นที่ทำให้สื่อมวลชนได้เห็นสภาพปัญหาที่แท้จริงของชุมชน และสามารถบันทึกภาพความรุนแรงของการกัดเซาะในพื้นที่ของชุมชนเพื่อนำไปเผยแพร่สู่อุทยานชน

ได้รับทราบ ประกอบกับการสัมภาษณ์ผู้ใหญ่บ้านและท่านเจ้าอาวาสวัดชุมชนสมุทรทราวาสเกี่ยวกับความเดือดร้อนของชาวบ้านที่ต้องย้ายบ้านหนีน้ำกันมาแล้วหลายครั้งและการปกป้องวัดของชุมชนให้รอดพ้นจากปัญหาการกัดเซาะชายฝั่ง รวมทั้งประเด็นการต่อสู้เรียกร้องความช่วยเหลือจากหน่วยงานต่าง ๆ การสื่อสารระหว่างแกนนำและสื่อมวลชนหรือสื่อท้องถิ่นที่เข้ามาทำข่าว เป็นการสื่อสารระหว่างบุคคลอย่างไม่เป็นทางการ การพูดคุย ชักถาม ข้อมูลเกี่ยวกับชุมชนและปัญหาการกัดเซาะชายฝั่งทะเลที่เกิดขึ้น แกนนำจะพาสื่อมวลชนเดินทางไปยังวัดชุมชนสมุทรทราวาสซึ่งเป็นจุดที่เห็นภาพการกัดเซาะชายฝั่งอย่างชัดเจน ซึ่งชาวบ้านและแกนนำชุมชนต่างให้ความร่วมมือในการให้สัมภาษณ์และให้ข้อมูลกับกลุ่มสื่อมวลชนและสื่อท้องถิ่นที่เข้ามาทำข่าวอย่างเต็มที่

เชื่อนสลายกำลังคลื่น “ชุมชนจัน 49 A2” ในพื้นที่ชุมชนบ้านชุมชนสมุทรจัน นับเป็นความสำเร็จของนักวิชาการไทยที่สามารถพัฒนาต้นแบบการแก้ปัญหาการกัดเซาะชายฝั่งที่มีลักษณะเป็นหาดโคลนได้เป็นครั้งแรกของโลก ขณะที่ในต่างประเทศส่วนใหญ่จะเป็นแนวทางการแก้ปัญหาในลักษณะของหาดทราย โครงการวิจัยฯ นี้ได้รับความสนใจจากสำนักข่าวและนักวิชาการจากต่างประเทศเป็นอย่างมากเพราะเชื่อนสลายกำลังคลื่นถือเป็นนวัตกรรมในการแก้ไขปัญหาการกัดเซาะชายฝั่งทะเลที่เป็นหาดโคลน ซึ่งนักวิชาการและสื่อมวลชนเหล่านี้จะเป็นอีกหนึ่งช่องทางที่จะช่วยเผยแพร่ข้อมูลทางวิชาการและผลกระทบของชุมชนไปทั่วโลก รวมทั้งหน่วยงานระดับสูงทั้งในและต่างประเทศให้สนใจและร่วมมือกันในการแก้ไขปัญหาดังกล่าว

จากการสัมภาษณ์พบว่า สื่อมวลชนและสื่อท้องถิ่นที่เข้ามาทำข่าวในชุมชนต่างก็หวังว่าจะมีส่วนช่วยในการเป็นกระบอกเสียงในการเรียกร้องความช่วยเหลือจากหน่วยงานต่าง ๆ หรือเป็นอีกหนึ่งช่องทางที่จะถ่ายทอดเรื่องราวสภาพปัญหาของคนในชุมชนสู่สาธารณชน เพื่อให้คนทั่วไปได้รับรู้ถึงระดับความรุนแรงของปัญหาที่เกิดขึ้น ตลอดจนการกระตุ้นเตือนให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้ามาให้ความช่วยเหลือและการแก้ไขปัญหาได้อย่างจริงจัง

มันน่าสนใจและเป็นเรื่องใกล้ตัว เราทำงานสื่อเราก็อยากรู้ว่าทางราชการเขาให้ความช่วยเหลือมากน้อยแค่ไหน ปัญหาระหว่างชาวบ้านและหน่วยราชการมันมีปัญหากันอย่างไร แล้วอะไรที่สื่ออย่างเราพอจะช่วยได้บ้าง เพราะหนังสือพิมพ์ของเรามันก็ถึงหน่วยราชการ ถ้าเขาอ่านมันก็ต้องสะดุ้งกันบ้าง อย่างผู้ใหญ่บอกว่าร้องเรียนไปตั้งหลายครั้ง ทั้งนายกรัฐมนตรี ทั้งหน่วยงานอื่น ๆ แต่ก็ยังเงียบจนมาถึงการลงนามความร่วมมือ มันถึงได้กระเดื่องขึ้นมาเรื่อย ๆ งบฯ จากจังหวัดก็มา งบฯ จากผู้ว่าก็มา เราก็รู้ว่ามันต้องมีการกระตุ้นกันบ้าง จึงจะเป็นผลดี (กนกวรรณ ดำรงภักดี, สัมภาษณ์, 14 มิถุนายน 2550)

นอกจากสื่อมวลชนและสื่อท้องถิ่นจะเป็นสื่อกลางในการเผยแพร่และเรียกร้องให้หน่วยงานต่าง ๆ เข้ามาให้ความช่วยเหลือแล้วนั้น สื่อมวลชนและสื่อท้องถิ่นยังมีส่วนช่วยติดตามรายงานความก้าวหน้าของโครงการวิจัยฯ และความต่อเนื่องในการร่วมมือและการช่วยเหลือจากหน่วยงานต่าง ๆ การให้สื่อมวลชนรายงานความก้าวหน้าในการสร้างแนวป้องกันการกัดเซาะชายฝั่งของโครงการวิจัยฯ ก็เพื่อหวังให้สื่อมวลชนสะท้อนให้ภาครัฐได้เห็นว่าคุณสมบัติยังต้องการความช่วยเหลืออีกมากและช่วยสนับสนุนงบประมาณในการก่อสร้างแนวป้องกันเพิ่มเติมต่อไป

6. นักวิชาการ (Academic Sector)

โครงการศึกษานุกรณาการเชิงพื้นที่เพื่อการแก้ไขปัญหาการกัดเซาะชายฝั่งทะเลของ สกว. เป็นการรวบรวมนักวิชาการจากหลาย ๆ ด้าน ทั้งจากภายในองค์กรและภายนอกองค์กร หน่วยงานทั้งภาครัฐและภาคเอกชนต่างส่งนักวิชาการในหน่วยงานของตนเข้าร่วมศึกษากับคณะวิจัยดังกล่าว ส่งผลให้เกิดความร่วมมือในระดับนักวิชาการและโครงการวิจัยฯ มีความครอบคลุมและมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

การสร้างแนวป้องกันการกัดเซาะในรูปแบบของเขื่อนสลายกำลังคลื่น “ขุนสมุทรจีน 49A2” นับเป็นความสำเร็จของนักวิชาการไทย ที่สามารถพัฒนาต้นแบบการแก้ไขปัญหาการกัดเซาะชายฝั่งที่มีลักษณะเป็นหาดโคลนได้เป็นครั้งแรกของโลก ขณะที่ในต่างประเทศส่วนใหญ่จะเป็นแนวทางการแก้ปัญหาในลักษณะของหาดทราย โครงการวิจัยฯ นี้กำลังได้รับความสนใจจากต่างประเทศอย่างมาก มีสำนักข่าวต่างประเทศเข้ามาถ่ายทำรายการและนักวิชาการจากนานาชาติก็ให้ความสนใจเข้าเยี่ยมชมพื้นที่ เพราะเป็นองค์ความรู้ใหม่ในการแก้ไขปัญหาการกัดเซาะชายฝั่งทะเลที่เป็นหาดโคลน ซึ่งนักวิชาการและสื่อมวลชนเหล่านี้จะเป็นอีกหนึ่งช่องทางที่จะช่วยเผยแพร่ข้อมูลทางวิชาการและสื่อสารกับประชาชนทั่วโลก รวมทั้งหน่วยงานระดับสูงทั้งในและต่างประเทศให้สนใจและร่วมมือกันในการแก้ไขปัญหาดังกล่าว

ในขณะที่นักวิชาการบางส่วนก็ให้ความสนใจเกี่ยวกับภาวะโลกร้อนที่กำลังเป็นประเด็นที่ทั่วโลกให้ความสนใจ ระดับน้ำทะเลที่เพิ่มสูงขึ้น ตลอดจนปัญหาการกัดเซาะชายฝั่งทะเลและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ล้วนเป็นประเด็นที่นักวิชาการต่างให้ความสนใจทำการศึกษา ซึ่งชุมชนบ้านขุนสมุทรจีนนับเป็นอีกหนึ่งพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบนี้โดยตรงและเห็นสภาพความรุนแรงของปัญหาอย่างชัดเจน นับเป็นพื้นที่ตัวอย่างที่นักวิชาการให้ความสนใจเข้ามาเยี่ยมชมและทำการศึกษาวิจัย

ขุนสมุทรจีนเป็นตัวอย่างที่ภายในไม่กี่ปี อีกหลายหมู่บ้านจะได้พบได้เจอ ถ้าเกิดเราไม่สนใจตัวอย่างแรก ก็ไม่รู้จะสนใจอะไรแล้ว โดยเฉพาะปัญหาการกัดเซาะชายฝั่งภาวะโลกร้อน มนุษย์ไปรบกวนสมดุลของธรรมชาติ ทรัพยากรชายฝั่งและท้องทะเล...

ชาวบ้านที่ประสบกับปัญหาตลอดเข้าใจ แต่คนในกรุงเทพฯไม่เข้าใจ คนในโรงงานอุตสาหกรรมไม่เข้าใจ ผลกระทบมันเกิดขึ้น คนที่อยากอยู่กับธรรมชาติที่เขารักไม่ได้ อยู่ เพราะคนที่อยู่ห่างไกลจากที่นี่หลายร้อยกิโลเป็นคนทำ...ความสูญเสียของคนที่นี่ ก็จะเป็นบทเรียนให้คนอื่น ๆ ได้เข้าใจปัญหา ชาวบ้านที่นี่ไม่ได้เป็นคนทำ แต่เป็นคนรับกรรม (ธรรม อารังนาวาสวัสดิ์, สัมภาษณ์, 21 กันยายน 2550)

นักวิชาการของหน่วยงานต่าง ๆ และนักวิชาการอิสระจะมีส่วนในการแก้ปัญหา การกัดเซาะชายฝั่งในพื้นที่ชุมชนบ้านขุนสมุทรจีน ด้วยการลงมาทำการศึกษาวิจัยในพื้นที่และนำไปจัดทำรายงานการวิจัยเพื่อนำเสนอกับหน่วยงานของตนหรือหน่วยงานระดับสูงที่เกี่ยวข้องให้ทราบถึงแนวทางการแก้ไขปัญหาคือถูกต้องในเชิงวิชาการ แม้แต่การเข้ามาเยี่ยมชมโครงการวิจัยฯ ในชุมชน เพื่อให้เห็นสภาพของปัญหาที่แท้จริง และนำไปถ่ายทอดหรือแลกเปลี่ยนองค์ความรู้กันในแวดวงนักวิชาการด้วยการสื่อสารผ่านการประชุมสัมมนา เพื่อร่วมหาแนวทางการแก้ปัญหาการกัดเซาะชายฝั่ง รวมทั้งการสื่อสารกับสาธารณชนผ่านการพูดและการเขียน เพื่อให้ความรู้และสร้างความตระหนักถึงผลกระทบของปัญหาที่เกิดขึ้น ก็จะมีส่วนช่วยให้การแก้ไขปัญหาคือการกัดเซาะชายฝั่งของชุมชนมีแนวทางการแก้ไขที่เป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น

นักวิจัยจะเข้ามามีส่วนมาก ๆ ในการนำเสนอไปยังหน่วยงานราชการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง กับเรื่องนี้ กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งและจังหวัดในการสร้างแนวทางการป้องกัน การพังทลาย มันต้องจากจังหวัดเสนอไปยังหน่วยงานระดับบนทั้งหมด แล้วทั้งหมด ก็จะต้องวางแผนกันว่าจะสร้างการป้องกันการพังทลายของชายฝั่งอย่างไร จะต้องมีการจัดการแบบองค์รวม (สุนันทา ชาติเสถียร, สัมภาษณ์, 25 กรกฎาคม 2550)

การสื่อสารระหว่างนักวิชาการและแกนนำชุมชนเป็นการสื่อสารระหว่างบุคคลเพื่อ สอบถามข้อมูลชุมชนหรือข้อมูลเกี่ยวกับโครงการวิจัยฯ และพหุชนเหมือนสลายกำลังคลื่น ณ วัดขุนสมุทรขาว ในการเก็บข้อมูลเพื่อการศึกษาวิจัยกับชาวบ้านในชุมชน บางครั้งต้องมีการสื่อสารผ่านแกนนำชุมชน เนื่องจากการใช้แบบสอบถามหรือการตั้งคำถามแบบเป็นทางการ ชาวบ้านอาจจะไม่เข้าใจคำถามและสื่อสารกลับมาอย่างไม่ตรงประเด็น แกนนำชุมชนจะช่วยตั้งคำถามในประเด็นเดิมที่ต้องการแต่จะปรับคำพูดหรือการใช้ภาษาให้ชาวบ้านสามารถเข้าใจได้ง่ายขึ้น

การสื่อสารระหว่างนักวิชาการและหน่วยงานของตนหรือหน่วยงานในระดับสูง จะใช้การสื่อสารผ่านสื่อเฉพาะกิจ เช่นการทำรายงานวิจัยเพื่อนำเสนอแนวทางในการจัดการปัญหาของชุมชน และการสื่อสารผ่านสื่อมวลชนในการให้ความรู้และสร้างความตระหนักต่อสาธารณชน ในประเด็นปัญหาดังกล่าว

สื่อที่ใช้ภายนอกชุมชน

ผลการวิจัยพบว่าสื่อหรือช่องทางการสื่อสารที่ใช้ติดต่อสื่อสารกับบุคคลหรือหน่วยงานภายนอกชุมชนจะมีความหลากหลายมากกว่าสื่อที่ใช้ภายในชุมชน ซึ่งสามารถอธิบายรายละเอียดของสื่อที่ใช้ภายนอกชุมชนได้ดังนี้

1. สื่อเฉพาะกิจ (Specialized Media)

สื่อเฉพาะกิจที่ใช้สื่อสารกับหน่วยงานภายนอกชุมชนจะเป็นสื่อที่ผลิตขึ้นมาใหม่ ได้แก่ หนังสือร้องเรียน แผนที่และภาพถ่าย (แสดงความรุนแรงของปัญหาการกัดเซาะในพื้นที่ของชุมชน) ข่าวจากหนังสือพิมพ์ บทความจากนิตยสารที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับชุมชนและบ้านชุมชนสมุทรจีน และซีดีรอมที่บันทึกการข่าวหรือรายการโทรทัศน์ที่เข้ามาทำข่าวในชุมชน ซึ่งหนังสือร้องเรียน แผนที่และภาพถ่ายเป็นสื่อเฉพาะกิจที่ผลิตขึ้นในช่วงการเรียกร้องความช่วยเหลือและการสนับสนุนในการแก้ปัญหาการกัดเซาะชายฝั่งทะเลของชุมชน แกนนำชุมชนได้รวมตัวกันไปร้องเรียนยังหน่วยงานภาครัฐทั้งในระดับท้องถิ่นและในระดับจังหวัด ในช่วงแรกแกนนำชุมชนยังไม่ทราบว่าปัญหาการกัดเซาะชายฝั่งทะเลจะต้องไปร้องเรียนกับหน่วยงานใดหรือใช้สื่อใดในการสื่อสาร จึงเริ่มจากการสื่อสารระหว่างบุคคลด้วยการเข้าพบเจ้าหน้าที่ของหน่วยงานต่าง ๆ แต่ได้รับการแนะนำให้ทำจดหมายหรือหนังสือร้องเรียนอย่างเป็นทางการ เพราะการสื่อสารภายในหน่วยงานราชการจะเน้นการสื่อสารผ่านสื่อที่มีการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร โดยระบุที่มาของผู้ร้องเรียน บุคคลและหน่วยงานที่ต้องการติดต่อ เรื่องที่ต้องการร้องเรียนและเอกสารที่แนบมาด้วยอย่างชัดเจน

แกนนำชุมชนได้ส่งหนังสือร้องเรียนอย่างเป็นทางการไปยังหน่วยงานต่าง ๆ แต่ไม่ได้รับความสนใจเท่าที่ควร แกนนำชุมชนจึงได้ใช้สื่อเฉพาะกิจอีกรูปแบบหนึ่ง คือ แผนที่และภาพถ่าย แผนที่แสดงอาณาเขตพื้นที่ของชุมชนก่อนและหลังเกิดปัญหาการกัดเซาะชายฝั่ง เพื่อเปรียบเทียบความเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ในชุมชนว่ามีกรกัดเซาะพื้นดินหายไปมากแค่ไหน และภาพถ่ายแสดงผลกระทบจากปัญหาการกัดเซาะชายฝั่งที่เกิดขึ้นในชุมชน เช่น ภาพอุโบสถวัดชุมชนสมุทรทราวาสที่บริเวณฐานถูกน้ำท่วมสูงกว่า 1 เมตร ภาพน้ำท่วมบ้านเรือนของชาวบ้านในช่วงที่มีพายุ และภาพที่แสดงให้เห็นว่าการปักไม้ไผ่ การใช้ถุงทรายหรือการทิ้งหินก็ไม่สามารถทนทานต่อความรุนแรงของการกัดเซาะได้ เป็นต้น เพื่อให้หน่วยงานต่าง ๆ ได้เห็นภาพของปัญหาและผลกระทบที่ชาวบ้านประสบอยู่ได้อย่างชัดเจน

“ไปไหนเราก็ถ่ายรูปภาพไปให้เขาดู อัศจรรย์ไปให้เขาเห็นสภาพการพังทลายเอกสารต่าง ๆ แต่รูปภาพสำคัญมาก เขาจะให้เห็นว่าเดือดร้อนจริง ๆ” (สมร แซ่มสมุทร, สัมภาษณ์, 25 กรกฎาคม 2550)

สื่อเฉพาะกิจ เช่น ข่าวในหนังสือพิมพ์และบทความในนิตยสารที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับปัญหาการกัดเซาะชายฝั่งของชุมชน และซีดีรอมที่บ้านที่กรายการข่าวและรายการโทรทัศน์ที่เข้ามาถ่ายทำในชุมชน สื่อเหล่านี้เกิดขึ้นในช่วงที่ชุมชนเป็นที่รู้จักของสื่อมวลชน ทั้งสื่อโทรทัศน์ นิตยสารและหนังสือพิมพ์ต่างเข้ามาทำข่าวหรือเขียนบทความเกี่ยวกับผลกระทบจากปัญหาการกัดเซาะชายฝั่งในพื้นที่ของชุมชนและโครงการวิจัยฯ ของ สกว. ข่าวหรือบทความต่าง ๆ แกนนำชุมชนจะช่วยกันรวบรวมและถ่ายเอกสารเก็บไว้ เพื่อนำไปใช้เป็นข้อมูลเผยแพร่ให้กับผู้ที่สนใจและหน่วยงานหรือสถาบันต่าง ๆ ที่เข้ามาทำการศึกษาวิจัยในชุมชน ส่วนซีดีรอมเป็นความร่วมมือระหว่างแกนนำชุมชนและรายการข่าวหรือรายการโทรทัศน์ที่เข้ามาถ่ายทำในชุมชน โดยแกนนำชุมชนจะขอให้รายการต่าง ๆ ส่งซีดีบันทึกการออกอากาศส่งกลับมายังชุมชน จากนั้นแกนนำชุมชนจะทำการรวบรวมและทำสำเนาเพื่อนำไปแจกจ่ายหรือเผยแพร่ให้กับคนในชุมชนและหน่วยงานต่าง ๆ ที่เข้ามาทำกิจกรรมในชุมชน

เป้าหมายหลักในการผลิตสื่อเฉพาะกิจรูปแบบต่าง ๆ ขึ้นมาก็เพื่อต้องการที่จะสื่อสารเรื่องราวของชุมชนและปัญหาการกัดเซาะชายฝั่งของชุมชนในรูปแบบที่ง่ายต่อการเข้าใจ และสามารถมองเห็นภาพของปัญหาหรือผลกระทบต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นอย่างชัดเจน

2. สื่อบุคคล (Personal Media)

สื่อบุคคลภายนอกชุมชนที่มีบทบาทสำคัญในการสื่อสารภายนอกชุมชนคือ รองศาสตราจารย์ ดร. ธนวัฒน์ จารุพงษ์สกุล (ดร. ธนวัฒน์) หัวหน้าโครงการวิจัยและทีมนักวิจัยโครงการศึกษาบูรณาการเชิงพื้นที่เพื่อแก้ไขปัญหาน้ำทะเลกัดเซาะชายฝั่ง ดร. ธนวัฒน์ และทีมนักวิจัยเป็นผู้มีบทบาทผลักดันให้แกนนำชุมชนและชาวบ้านเกิดการเคลื่อนไหวและการเปลี่ยนแปลงชุมชนไปในทางที่ดี นอกจากนี้ ดร. ธนวัฒน์ ยังมีบทบาทเป็นสื่อกลางในการประสานงานติดต่อระหว่างหน่วยงานหรือองค์กรต่าง ๆ ให้ร่วมกันสนับสนุนและแก้ไขปัญหาการกัดเซาะชายฝั่งในชุมชน โดย ดร. ธนวัฒน์ จะดำเนินการประสานงานกับหน่วยงานต่าง ๆ ด้วยตนเองผ่านการสื่อสารระหว่างบุคคล ทั้งหน่วยงานในระดับท้องถิ่นและในระดับจังหวัด เช่น องค์กรบริการส่วนตำบลและจังหวัดสมุทรปราการ และจากประสบการณ์การทำงานด้านสิ่งแวดล้อมมาหลายปี ทำให้ ดร. ธนวัฒน์ สามารถชักนำหน่วยงานหรือองค์กรต่าง ๆ ที่เคยร่วมงานกัน เช่น ธนาคารโลก กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง ฯลฯ เข้ามาร่วมสนับสนุนการดำเนินโครงการวิจัยฯ เพื่อแก้ไขปัญหาการกัดเซาะชายฝั่งของชุมชนร่วมกัน ส่วนการสื่อสารกับแกนนำชุมชนและชาวบ้าน ดร. ธนวัฒน์และทีมนักวิจัยโครงการฯ จะใช้การสื่อสารระหว่างบุคคลเพื่อสร้างความสนิทสนมคุ้นเคยกับชาวบ้าน เน้นการพูดคุยทำความเข้าใจเกี่ยวกับโครงการวิจัยฯ การสร้างเงื่อนไข เพื่อให้แกนนำชุมชนและชาวบ้านเกิดการยอมรับกับนวัตกรรมต่าง ๆ (Innovation) ที่จะเข้า

มา การสื่อสารเป็นไปในลักษณะสองทาง (Two-way Communication) เปิดโอกาสให้ทุกคนแลกเปลี่ยนความคิดเห็นได้อย่างเต็มที่และถ้าแกนนำชุมชนหรือชาวบ้านสงสัยในเรื่องใดก็สามารถซักถามได้ทันที

ประเด็นสำคัญคือ แนวทางในการดำเนินโครงการศึกษานุเคราะห์เชิงพื้นที่เพื่อแก้ไขปัญหาน้ำทะเลกัดเซาะชายฝั่งของ สกว. ที่นำโดย รองศาสตราจารย์ ดร. ธนวัฒน์ จารุพงษ์สกุล มุ่งเน้นการสนับสนุนการสร้างองค์ความรู้ในระดับท้องถิ่นและระดับประเทศ โดยใช้การวิจัยเป็นกลไกสร้างฐานความรู้สำหรับการแก้ไขปัญหาสังคมการพัฒนาดำเนินไปโดยมีชุมชนเป็นศูนย์กลาง การพัฒนา หน่วยงานและองค์กรภายนอกมีบทบาทในการสนับสนุนให้การพัฒนาดำเนินต่อไปและการเปิดโอกาสให้ชุมชนได้มีส่วนร่วมตลอดกระบวนการวิจัย เพื่อให้ชุมชนสามารถยอมรับ รับรู้และเรียนรู้ไปกับผลการเปลี่ยนแปลงหรือผลของการพัฒนาที่เกิดขึ้น

3. สื่อมวลชนและสื่อท้องถิ่น (Mass Media and Local Media)

สื่อมวลชนเป็นช่องทางการสื่อสารภายนอกชุมชนที่มีบทบาทอย่างมากในการเผยแพร่และถ่ายทอดเรื่องราวและสภาพปัญหาการกัดเซาะชายฝั่งที่เกิดขึ้นชุมชนให้สาธารณชนได้รับทราบและมีบทบาทในการกระตุ้นเตือนและส่งเสริมให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องมีส่วนร่วมกับการแก้ไขปัญหา สื่อมวลชนที่กล่าวนี้ถึงประกอบไปด้วย สื่อท้องถิ่น สื่อมวลชนและสื่อต่างประเทศ ทั้งประเภทสื่อโทรทัศน์และหนังสือพิมพ์

นักวิชาการและหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องได้เล็งเห็นถึงความสำคัญของสื่อมวลชนและพยายามที่จะดึงสื่อมวลชนเข้ามามีส่วนร่วม ด้วยการเผยแพร่หรือถ่ายทอดข่าวสารต่าง ๆ สู่อุสธารณะ เช่น ความสำเร็จทางด้านวิชาการในการสร้างแนวป้องกันการกัดเซาะชายฝั่งทะเลที่มีลักษณะเป็นหาดโคลนได้เป็นครั้งแรกของโลก ซึ่งมีนักวิชาการต่างประเทศและสื่อมวลชนต่างประเทศต่างให้ความสนใจเป็นจำนวนมาก และทางจังหวัดสมุทรปราการยังได้เชิญสื่อมวลชนและสื่อท้องถิ่นเดินทางไปยังชุมชนบ้านขุนสมุทรจีน เพื่อดูความก้าวหน้าในการสร้างแนวป้องกันการกัดเซาะชายฝั่ง โดยหวังให้สื่อมวลชนสะท้อนให้ภาครัฐได้เห็นว่าคุณชุมชนยังต้องการความช่วยเหลืออีกมากและช่วยสนับสนุนงบประมาณในการก่อสร้างแนวป้องกันเพิ่มเติมต่อไป

จากการสัมภาษณ์กับตัวแทนสื่อมวลชนและสื่อท้องถิ่นพบว่า สื่อมวลชนและสื่อท้องถิ่นก็หวังว่าจะมีส่วนช่วยในการเป็นกระบอกเสียงของชุมชนในการเรียกร้องความช่วยเหลือและการสนับสนุนจากหน่วยงานต่าง ๆ หรือเป็นอีกหนึ่งช่องทางที่จะถ่ายทอดเรื่องราวสภาพปัญหาของคนในชุมชนสู่สาธารณชน เพื่อให้คนทั่วไปได้รับรู้ถึงระดับความรุนแรงของปัญหาที่เกิดขึ้น นอกจากนี้สื่อมวลชนยังมีบทบาทที่จะช่วยในการติดตามความก้าวหน้าของโครงการวิจัยฯ และ

การแก้ไขปัญหาการกัดเซาะชายฝั่งของหน่วยงานต่าง ๆ ตลอดจนการทวงถามเรื่องงบประมาณและความช่วยเหลือของหน่วยงานอื่น ๆ ที่ยังเข้ามาไม่ถึง

ส่วนที่ 2

การสื่อสารที่สร้างการมีส่วนร่วมของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการแก้ไข ปัญหาการกัดเซาะชายฝั่งทะเล

ผลการวิจัยในส่วนของสื่อสารที่สร้างการมีส่วนร่วมของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการแก้ไขปัญหาการกัดเซาะชายฝั่งทะเลชุมชนบ้านขุนสมุทรจีน ผู้วิจัยได้แบ่งการนำเสนอเป็น 2 หัวข้อดังนี้

2.1 กระบวนการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาการกัดเซาะชายฝั่งทะเล

2.2 ปัจจัยที่มีผลต่อการสื่อสารที่สร้างการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาการกัดเซาะชายฝั่ง

2.1 กระบวนการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาการกัดเซาะชายฝั่งทะเล

กระบวนการมีส่วนร่วมของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการแก้ไขปัญหาการกัดเซาะชายฝั่งทะเลชุมชนบ้านขุนสมุทรจีนในครั้งนี้เป็นกระบวนการที่มีแกนนำและชาวบ้านในชุมชนเป็นผู้ริเริ่มโดยมีวิกฤตของการกัดเซาะชายฝั่งในพื้นที่ของชุมชนบ้านขุนสมุทรจีนเป็นตัวจุดประกายให้เกิดการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาดังกล่าว ซึ่งรายละเอียดของการมีส่วนร่วมในแต่ละขั้นตอนมีดังนี้

1. การมีส่วนร่วมในการกำหนดปัญหาและการค้นหาปัญหาของชุมชน

การกัดเซาะชายฝั่งทะเลในพื้นที่ของชุมชนบ้านขุนสมุทรจีนเกิดขึ้นมาเป็นระยะเวลายาวนาน ชาวบ้านต่างรับรู้ปัญหาที่เกิดขึ้น แต่สมัยก่อนไม่มีใครคิดจะออกมาเรียกร้องเพราะคิดว่าเป็นเรื่องของธรรมชาติ ชาวบ้านคนใดที่พอมีเงินก็จะซื้อไม้ไผ่มาปักหรือการทิ้งหินในพื้นที่ของตนเพื่อเป็นแนวป้องกันคลื่น ต่อมาเมื่อเริ่มป้องกันไม่ไหวก็ต้องอพยพบ้านเรือนย้ายเข้ามายังพื้นที่ใหม่ แม้กระทั่งสถานที่ราชการในชุมชน เช่น โรงเรียนและสถานีอนามัยชุมชนก็ได้รับผลกระทบจากปัญหาการกัดเซาะจนต้องย้ายมาอยู่ที่แห่งใหม่ มีเพียงวัดขุนสมุทรอาวาสเท่านั้นที่ยังยืนหยัดไม่ยอมย้ายไปไหน

จุดเริ่มต้นของกระบวนการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาย เริ่มเห็นชัดเจนในปี 2537 เมื่อนายจะเด็ด ปัทวี หัวหน้าสถานีอนามัยชุมชนในสมัยนั้น พยายามจะหาสถานที่เพื่อ

สร้างสถานีอนามัยใหม่แต่ไม่สามารถหาได้จึงได้มาปรึกษากับผู้ใหญ่บ้าน นางสมร แซ่สมุทรร ให้ ออกมาเรียกร้องเกี่ยวกับปัญหาที่เกิดขึ้น เพราะถ้าปล่อยไว้คนในชุมชนก็ต้องย้ายบ้าน ย้าย โรงเรียนหรือสถานอนามัยหนีน้ำกันอยู่เรื่อย ๆ แล้วสักวันพื้นที่ของชุมชนก็จะหมดไป

เมื่อผู้นำชุมชนได้ตระหนักถึงผลกระทบของปัญหาที่เกิดขึ้น จึงก่อให้เกิดกลุ่มแกน นำชุมชนที่มีบทบาทในการจัดการปัญหาการกัดเซาะชายฝั่ง เป็นการรวมตัวแบบเฉพาะกิจของ คณะกรรมการชุมชนและผู้นำชุมชนในหลาย ๆ ด้าน ได้แก่ ท่านเจ้าอาวาสและเจ้าหน้าที่สถานี อนามัย โดยมีผู้ใหญ่บ้านเป็นแกนนำสำคัญที่ทำหน้าที่ออกหน้าในการร้องเรียนกับหน่วยงานต่าง ๆ ส่วนแกนนำชุมชนคนอื่น ๆ คอยให้คำปรึกษาและประสานงานอยู่เบื้องหลัง

ช่วงเริ่มต้นแกนนำชุมชนได้เดินทางไปการร้องเรียนกับหน่วยงานราชการต่าง ๆ ด้วยตนเอง เช่น ป่าไม้จังหวัด ป่าไม้อำเภอ กรมเจ้าท่าฯ เป็นต้น หลายหน่วยงานแนะนำให้ทำ หนังสือร้องเรียนอย่างเป็นทางการ ต่อมาแกนนำชุมชนได้ผลิตสื่อเฉพาะกิจ เช่น หนังสือร้องเรียน อย่างเป็นทางการและวางแผนการใช้สื่ออื่น ๆ เพิ่มเติมอีกเช่น แผนที่และภาพถ่ายที่แสดงผล กระทบจากปัญหาการกัดเซาะชายฝั่งที่เกิดขึ้นในชุมชน จากประสบการณ์ในช่วงเริ่มต้น แกนนำ ชุมชนได้มีการวางแผนการสื่อสารกับหน่วยงานต่าง ๆ มากขึ้น รวมถึงการสื่อสารกับชุมชน ใกล้เคียงที่ประสบปัญหาเดียวกัน เพื่อประสานความร่วมมือในการแก้ไขปัญหาดังกล่าว จนก่อให้เกิดการประชาคมร่วมกันของชาวบ้านทั้ง 3 ชุมชน ประกอบไปด้วย หมู่ที่ 8 ชุมชน บ้านแหลมสิงห์ หมู่ที่ 9 ชุมชนบ้านขุนสมุทรจีนและหมู่ 10 ชุมชนบ้านขุนสมุทร โดยแกนนำชุมชน หวังว่า เมื่อจำนวนผู้ได้รับผลกระทบเพิ่มมากขึ้นหน่วยงานต่าง ๆ จะให้ความสนใจในการแก้ไข ปัญหามากขึ้น

ในช่วงแรก การประชาคมของทั้ง 3 ชุมชนจัดขึ้นบ่อยครั้ง แต่เมื่อการประสาน ความร่วมมือดังกล่าวไม่ก่อให้เกิดผลใด ๆ อย่างเป็นทางการ ทำให้ชุมชนอื่น ๆ ปฏิเสธที่จะมีส่วนร่วม ในการเรียกร้องต่อไป ปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ความร่วมมือระหว่างชุมชนไม่ประสบความสำเร็จคือ การ ประชาคมของชาวบ้านทั้ง 3 ชุมชนเป็นการรวมกลุ่มในลักษณะชั่วคราวโดยมีเป้าหมายร่วมกันที่จะ แก้ไขปัญหาการกัดเซาะชายฝั่ง แต่เมื่อไม่สามารถบรรลุเป้าหมายดังกล่าวได้ จึงทำให้การรวมกลุ่ม นั้นต้องเลิกกันไป

หน่วยงานส่วนท้องถิ่น เช่น องค์การบริหารส่วนตำบลแหลมฟ้าผ่า (อบต.) เริ่มเข้ามา มีบทบาทในการแก้ไขการกัดเซาะชายฝั่งของชุมชน โดยการสนับสนุนงบประมาณและการดำเนินการ ในการสร้างแนวไม้ไผ่เพื่อชะลอความรุนแรงของคลื่นและช่วยบรรเทาปัญหาการกัดเซาะชายฝั่ง การดำเนินการแก้ไขในลักษณะดังกล่าวไม่ได้ส่งผลดีต่อชุมชนเป็นเพียงการบรรเทาปัญหา ในเบื้องต้นเท่านั้น

การสื่อสารระหว่างบุคคลภายในชุมชนมีบทบาทสำคัญในขั้นตอนของการมีส่วนร่วมในการกำหนดปัญหาและการค้นหาปัญหาของชุมชน ชาวบ้านและแกนนำชุมชนได้ตระหนักถึงความรุนแรงของปัญหาดังกล่าว การพูดคุยปรึกษาในรูปแบบของการสื่อสารระหว่างบุคคล (Interpersonal Communication) ก่อให้เกิดการรวมกลุ่มของแกนนำชุมชนในการแก้ไขปัญหา เพราะต่างก็ได้รับผลกระทบจากการกัดเซาะชายฝั่งเช่นเดียวกัน การดำเนินการแก้ไขปัญหา ด้วยวิธีการของคนในชุมชนและหน่วยงานส่วนท้องถิ่นเป็นลักษณะการแก้ไขปัญหาแบบเฉพาะหน้า ทั้งการปักไม้ไผ่ การทิ้งหินเพื่อเป็นแนวป้องกันคลื่น ไม่สามารถแก้ไขปัญหาได้อย่างยั่งยืน แกนนำชุมชนและชาวบ้านได้เล็งเห็นและเรียนรู้ร่วมกันว่า ปัญหาการกัดเซาะชายฝั่งมีความรุนแรงเกินกว่าที่ภูมิปัญญาชาวบ้านและงบประมาณในระดับท้องถิ่นจะสามารถแก้ไขได้

2. การมีส่วนร่วมในการวางแผน

ขั้นตอนการกำหนดปัญหาของชุมชนทำให้ชุมชนได้เรียนรู้ว่าการแก้ไขปัญหาการกัดเซาะชายฝั่งของชุมชนในระยะยาวจำเป็นต้องได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก ทั้งความรู้ทางวิชาการ งบประมาณและการดำเนินการก่อสร้างแนวป้องกันการกัดเซาะ ความช่วยเหลือ และการสนับสนุนอย่างจริงจังจากหน่วยงานภาครัฐเริ่มเข้ามามีมายังชุมชน หลังจากชุมชนได้เป็นพื้นที่นำร่องของ “โครงการศึกษานูรณ์การเชิงพื้นที่เพื่อแก้ปัญหาการกัดเซาะชายฝั่ง” ของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) โครงการดังกล่าวเป็นการวิจัยเชิงบูรณาการที่ศึกษาผลกระทบในหลาย ๆ ด้านที่เกิดจากการสร้างแนวป้องกันคลื่น เพื่อแก้ไขการกัดเซาะชายฝั่ง คณะทำงานประกอบด้วยนักวิจัยในสาขาต่าง ๆ รวมถึงคนในชุมชนร่วมเป็นนักวิจัยท้องถิ่นเข้าร่วมเก็บข้อมูลบางส่วนเพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้และการมีส่วนร่วมของท้องถิ่นไปด้วย คณะวิจัยได้เปิดโอกาสให้เกิดการมีส่วนร่วมตลอดกระบวนการวิจัย

ขั้นตอนการวางแผนเพื่อการจัดทำแผน ก่อนเริ่มการดำเนินการต่าง ๆ คณะวิจัยได้ลงพื้นที่และจัดการประชุมแลกเปลี่ยนความคิดเห็นร่วมกับ ชาวบ้าน ผู้นำชุมชน ผู้ใหญ่บ้าน องค์การบริหารส่วนตำบล และส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง การประชุมแลกเปลี่ยนความคิดเห็นครั้งนี้จัดขึ้นที่โรงลิเกของชุมชนบ้านขุนสมุทรจีน มีชาวบ้านและตัวแทนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้ความสนใจเข้าร่วมหลายหน่วยงาน โครงการวิจัยดังกล่าวเป็นการวางแผนการแก้ไขปัญหา ในระยะยาวที่เน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนและหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ในขั้นตอนการวางแผน การดำเนินการต่าง ๆ ถูกกำหนดโดยคณะนักวิจัยโครงการฯ ชาวบ้านและแกนนำชุมชนต่างให้ความสนใจกับโครงการดังกล่าวเป็นอย่างมาก เพราะเป็นความหวังของคนในชุมชนที่ต้องการเห็นการแก้ไขปัญหา อย่างเป็นทางการเป็นรูปเป็นร่าง จากการร่วมสังเกตการประชุมดังกล่าวพบว่า ชาวบ้านตื่นตัวกับการเข้าร่วมการประชุมและให้ความสนใจว่าโครงการดังกล่าวจะมีการดำเนินการอย่างไร

การบรรยายข้อมูลรายละเอียดโครงการของคณะวิจัยในบางส่วนมีความซับซ้อนและความเป็นวิชาการเกินกว่าการรับรู้ของคนในท้องถิ่น ในที่ประชุมมีความคิดเห็นหนึ่งที่น่าสนใจและเกี่ยวข้องในประเด็นด้านการสื่อสารคือ การเสนอให้โครงการวิจัยฯ จัดทำหนังสืออธิบายรายละเอียดต่าง ๆ ของโครงการวิจัยฯ โดยใช้ภาษาที่ง่ายต่อการเข้าใจของคนในชุมชน เพื่อสร้างการเรียนรู้ของคนในชุมชนต่อการดำเนินการโครงการวิจัยฯ ดังกล่าว

การร่วมวางแผนเพื่อการดำเนินการของโครงการเน้นให้เกิดการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนและหน่วยงานจากภายนอกชุมชน โครงการวิจัยได้วางแผนให้คนในชุมชนเป็นส่วนหนึ่งของนักวิจัยท้องถิ่น โดยหวังให้คนในชุมชนได้มีโอกาสเข้าไปมีส่วนร่วมกับโครงการฯ อย่างแท้จริง และก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ไปพร้อมกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงานของโครงการวิจัยฯ นอกจากนี้ประเด็นของการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนแล้ว สิ่งที่โครงการวิจัยฯ ให้ความสำคัญเป็นอย่างมากคือ กระบวนการเรียนรู้ การวางแผนเพื่อการจัดการให้เกิดการเรียนรู้จะช่วยให้ชุมชนสามารถสานต่อโครงการพัฒนาต่าง ๆ ได้หรือสามารถจัดการปัญหาของชุมชนได้ด้วยตนเองเมื่อหน่วยงานภายนอกชุมชนถอนตัวออกไป การวางแผนเพื่อการเรียนรู้ในครั้งนี้คือการส่งเสริมให้ชุมชนได้มีความรู้เกี่ยวกับการปลูกป่าชายเลน ตั้งแต่การให้ความรู้เรื่องพันธุ์ไม้ที่มีความทนทานต่อคลื่นลมและการปลูกป่าชายเลนเพื่อเป็นการเสริมแนวป้องกัน การกัดเซาะในพื้นที่ชายฝั่งทะเลชั้นใน ซึ่งกระบวนการเรียนรู้ต่าง ๆ เหล่านี้จะส่งผลให้เกิดแนวทางในการจัดการและพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมชายฝั่งของชุมชนอย่างยั่งยืน

3. การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน

หลายหน่วยงานราชการและองค์กรพัฒนาเอกชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานแก้ไขปัญหาของชุมชนโดยให้การสนับสนุนในด้านต่าง ๆ เช่น จังหวัดสมุทรปราการให้การสนับสนุนด้านงบประมาณในการก่อสร้างแนวป้องกันคลื่น สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยเป็นผู้ให้การสนับสนุนงบประมาณดำเนินการวิจัย และธนาคารโลกให้การสนับสนุนด้านเทคโนโลยี เป็นต้น

ส่วนชาวบ้านในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานด้วยการสนับสนุนด้านแรงงานและการอำนวยความสะดวกด้านอาหารและสถานที่ให้กับหน่วยงานภายนอกที่เข้ามาดำเนินงาน ระดับการเข้าร่วมของชาวบ้านแต่ละกลุ่มอาจแตกต่างกันตามแต่ความสามารถของแต่ละคน การดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชนจะไม่มี การแบ่งงานกันอย่างชัดเจนว่าใครจะต้องทำอะไร แต่เป็นการเรียนรู้จากประสบการณ์ การได้เข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ อยู่เป็นประจำ ทำให้ชาวบ้านรู้ถึงบทบาทหน้าที่ในการทำงานของตนอย่างชัดเจน เช่น ชาวบ้านผู้ชายก็จะช่วยเตรียมงานต่าง ๆ เน้น

งานที่ใช้แรง ส่วนชาวบ้านผู้หญิงจะดูแลเรื่องอาหารและการเตรียมการต้อนรับหน่วยงานหรือองค์กรต่าง ๆ ที่จะเข้ามาจัดกิจกรรมหรือดำเนินการแก้ไขปัญหาคารกัดเซาะชายฝั่งของชุมชน

แกนนำชุมชนได้เน้นการสื่อสารเพื่อสนับสนุนให้คนในชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ โดยแกนนำชุมชนจะแจ้งข่าวสารและความเคลื่อนไหวต่าง ๆ ในการดำเนินการแก้ไขปัญหาคารกัดเซาะชายฝั่งของชุมชนให้ชาวบ้านได้รับทราบอย่างต่อเนื่อง ด้วยการให้หอกระจายข่าว และเมื่อแกนนำชุมชนต้องการให้ชาวบ้านเข้าร่วมกิจกรรมใด ๆ อย่างจริงจัง เช่น การประชุม หรือการประชุมแลกเปลี่ยนความคิดเห็นฯ แกนนำชุมชนจะทำการสื่อสารระหว่างบุคคลเพื่อส่งเสริมให้เกิดการจูงใจและการโน้มน้าวใจให้ชาวบ้านเข้าร่วมในกิจกรรมดังกล่าว

นอกจากนี้ จากการสัมภาษณ์กลุ่มชาวบ้านและกลุ่มแกนนำชุมชนพบว่าการดำเนินงานหรือกิจกรรมต่าง ๆ ในการแก้ไขปัญหาคารกัดเซาะชายฝั่งของชุมชนจะส่งผลให้เกิดการสื่อสารกันมากขึ้นในกลุ่มชาวบ้านและกลุ่มแกนนำชุมชน โดยมีประเด็นการแก้ไขปัญหาคารกัดเซาะชายฝั่ง เป็นหัวข้อในการพูดคุยหรือวิพากษ์วิจารณ์ ซึ่งกระบวนการสื่อสารดังกล่าวอาจตีความถึงการให้ความสนใจและการใส่ใจติดตามการดำเนินการต่าง ๆ ในการแก้ไขปัญหาคารกัดเซาะชายฝั่งของชุมชน

4. การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล

ผู้ดำเนินโครงการวิจัยและหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องให้ความสนใจติดตามผลความก้าวหน้าและการเปลี่ยนแปลงเชิงพื้นที่หลังจากการสร้างแนวป้องกันคลื่นหรือเขื่อนสลายกำลังคลื่น “ขุนสมุทรจีน 49A2” หน่วยงานหลักในการแก้ไขปัญหาคารกัดเซาะชายฝั่ง ได้แก่ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยหรือ สกว. ได้เผยแพร่ความก้าวหน้าในการแก้ไขปัญหาคารกัดเซาะชายฝั่ง โดยจัดการประชุมรายงานความก้าวหน้าของโครงการวิจัยฯ ตลอดทุกช่วงของการดำเนินงานและได้เชิญตัวแทนแกนนำชุมชนและหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องเข้าร่วมการประชุมดังกล่าว

นอกจากนี้การดำเนินการสร้างแนวป้องกันคลื่นยังส่งผลให้แกนนำชุมชนและชาวบ้านในชุมชนรวมกลุ่มกันเพื่อวิพากษ์วิจารณ์ผลที่เกิดขึ้นจากการสร้างเขื่อน การเปลี่ยนแปลงเชิงพื้นที่เช่น การสะสมดินตะกอน ความสมบูรณ์ของสัตว์น้ำบริเวณชายฝั่ง ส่งผลให้มีการวิพากษ์วิจารณ์กันอย่างกว้างขวางในกลุ่มชาวบ้านถึงความสามารถของคณะนักวิจัยโครงการฯ ส่วนหนึ่งของการวิพากษ์วิจารณ์ดังกล่าวเป็นเพราะรูปแบบการสร้างเขื่อนสลายกำลังคลื่น “ขุนสมุทรจีน 49A2” ถือเป็นนวัตกรรมสำหรับคนในชุมชน รูปแบบการสร้างเขื่อนแบบใหม่ที่แตกต่างจากการสร้างแนวป้องกันแบบภูมิปัญญาชาวบ้านที่คุ้นเคยอย่างสิ้นเชิง ทำให้ชาวบ้านส่วนหนึ่งยังไม่ยอมรับกับนวัตกรรมดังกล่าว จึงเสริมให้เกิดการมีส่วนร่วมในการติดตามผลที่เกิดขึ้นเพื่อนำผลดังกล่าวไปยืนยันหรือปฏิเสธแนวคิดของตน แต่ชาวบ้านส่วนใหญ่ก็ให้การยอมรับกับนวัตกรรมดังกล่าว เนื่องจากการสร้างเขื่อนส่งผลได้อย่างชัดเจนต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพพื้นที่

ของชุมชนในระยะเพียงไม่กี่เดือน นอกจากการช่วยดักจับตะกอนและการลดความรุนแรงของการถูกกัดเซาะแล้ว ยังก่อให้เกิดการเปลี่ยนในพื้นที่บริเวณหลังเขื่อน ชาวบ้านพบว่าป่าชายเลนมีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้นเชื้อต่อการอยู่อาศัยของสัตว์น้ำบริเวณชายฝั่ง เป็นการช่วยเสริมทรัพยากรประมงที่สำคัญของชุมชน

5. การมีส่วนร่วมในการรับประโยชน์หรือรับผลกระทบร่วมกัน

การสร้างเขื่อนหรือแนวป้องกันคลื่นก่อให้เกิดผลต่อวิถีชีวิตของชุมชนในหลาย ๆ ด้าน ซึ่งคนในชุมชนจะต้องเข้ามามีส่วนร่วมการรับผลกระทบหรือผลประโยชน์จากโครงการร่วมกัน แต่ประเด็นสำคัญคือการสานต่อการดำเนินงานและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมชายฝั่งภายหลังที่หน่วยงานภายนอกถอนตัวออกไปจากชุมชน จากขั้นตอนของการวางแผนเพื่อการเรียนรู้แสดงให้เห็นว่า โครงการวิจัยฯ มีการวางแผนที่ดีเพื่อเตรียมการให้ชุมชนสามารถสานต่อการดำเนินงานต่าง ๆ ได้ด้วยตนเอง การถ่ายทอดความรู้เรื่องการปลูกป่าชายเลน ตั้งแต่การคัดเลือกพันธุ์ไม้ที่เหมาะสมต่อการปลูกในพื้นที่ที่มีคลื่นลมแรงและการเพาะกล้าไม้ การสนับสนุนให้เกิดกิจกรรมการปลูกป่าชายเลนในพื้นที่ของชุมชน ซึ่งกิจกรรมดังกล่าวได้รับความสนใจจากหน่วยงานองค์กรและบริษัทต่าง ๆ เป็นอย่างมาก เพราะนอกจากจะเป็นการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาของชุมชนแล้ว ยังเป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมภาพลักษณ์ที่ดีขององค์กร

แกนนำชุมชนได้ส่งเสริมให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการปลูกป่าชายเลนของชุมชน การถ่ายทอดความรู้เรื่องการปลูกป่า การเลือกพันธุ์ไม้ที่เหมาะสม การเพาะกล้าไม้ และประโยชน์ที่ชุมชนจะได้รับจากป่าชายเลนในการเป็นแนวป้องกันกัดเซาะชายฝั่งแบบธรรมชาติ นอกจากนี้แกนนำชุมชนได้วางแนวทางในการพัฒนาการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและการพัฒนาการจัดการสิ่งแวดล้อมชายฝั่งของชุมชน ด้วยการจัดทำพื้นที่ศึกษาป่าชายเลนและการปลูกฝังเยาวชนในชุมชนให้รู้จักดูแลรักษาและหวงแหนทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน

2.2 ปัจจัยที่มีผลต่อการสื่อสารที่สร้างการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาการกัดเซาะชายฝั่ง

จากผลการวิจัยเรื่องการสื่อสารของชุมชนบ้านขุนสมุทรจีนและกระบวนการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาการกัดเซาะชายฝั่งดังที่กล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยสามารถนำมาวิเคราะห์แบบ SWOT (SWOT Analysis) เพื่อศึกษาถึงปัจจัยภายในชุมชนและปัจจัยภายนอกชุมชนที่มีผลต่อการสื่อสารที่สร้างการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาการกัดเซาะชายฝั่ง ซึ่งปัจจัยต่าง ๆ ที่พบมีดังต่อไปนี้

ตารางที่ 1

แสดงปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอกที่มีผลต่อการสื่อสารที่สร้างการมีส่วนร่วม

SWOT Analysis	
ปัจจัยภายใน	
จุดแข็ง (Strength)	จุดอ่อน (Weakness)
1. วิถีชีวิตของปัญหาเป็นตัวผลักดันให้เกิดการมีส่วนร่วม 2. แกนนำชุมชนมีความรู้ ความสามารถ 3. การกระจายข่าวสารแบบสองชั้นตอน	1. ขาดสื่อเฉพาะกิจที่มีประสิทธิภาพ 2. ข้อจำกัดเรื่องเวลาในการเข้าร่วมกิจกรรมของชาวบ้าน
ปัจจัยภายนอก	
โอกาส (Opportunity)	อุปสรรค (Threat)
1. หน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชนให้การสนับสนุน 2. การได้รับเลือกเป็นพื้นที่นำร่องของโครงการวิจัยฯ 3. หน่วยงานภายนอกเปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วม 4. สื่อมวลชนให้ความสนใจปัญหาของชุมชน	1. การคมนาคมไม่สะดวกเป็นอุปสรรคต่อการแก้ไขปัญหา 2. เครือข่ายกับชุมชนใกล้เคียงขาดหายไป 3. ขาดการสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง 4. การแก้ไขปัญหาทั้งระบบใช้เวลานานและงบประมาณสูง

ปัจจัยภายในชุมชน

จุดแข็งและจุดอ่อนของการสื่อสารภายในชุมชนที่จะส่งผลต่อการสร้างมีส่วนร่วมของชาวบ้านในการแก้ไขปัญหาการกัดเซาะชายฝั่งทะเล มีดังนี้

1. จุดแข็ง (Strength)

- วิถีชีวิตของปัญหาเป็นตัวผลักดันให้เกิดการมีส่วนร่วม

ความเดือดร้อนจากผลกระทบที่รุนแรงของการกัดเซาะชายฝั่ง มีส่วนผลักดันชุมชนริเริ่มกระบวนการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหา ชาวบ้านทุกคนตระหนักดีถึงผลกระทบของปัญหาที่เกิดขึ้นเพราะต่างก็ประสบมาด้วยตนเอง การสื่อสารผ่านประเด็นวิกฤตการณ์ดังกล่าวจะทำให้เรื่องราวการเรียกร้องของชุมชนเป็นที่น่าสนใจและนำมาสู่การมีส่วนร่วมในการช่วยเหลือของหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง

- แกนนำชุมชนมีความรู้ ความสามารถ

แกนนำชุมชนในการจัดการปัญหาการกัดเซาะชายฝั่งของชุมชนเป็นการรวมตัวของผู้นำชุมชนในหลาย ๆ ด้าน เป็นผู้มีความรู้ความสามารถและประสบการณ์ในการแก้ไขปัญหาของชุมชน ผลการวิจัยพบว่า แกนนำชุมชนรู้จักการใช้สื่อที่เหมาะสมและสอดคล้องต่อสถานการณ์การผลิตสื่อใหม่ ๆ เพื่อใช้เรียกร้องกับหน่วยงานต่าง ๆ และการปรับรูปแบบการเรียกร้องให้ทันต่อสถานการณ์ แสดงให้เห็นถึงทักษะด้านการสื่อสารของแกนนำชุมชนที่จะช่วยส่งเสริมให้เกิดการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาจากหน่วยงานต่าง ๆ

- การกระจายข่าวสารแบบสองชั้นตอน

การกระจายข่าวสารภายในชุมชนจะเป็นการไหลของข่าวสารแบบสองชั้นตอน คือ ข่าวสารจากส่วนกลางของชุมชนจะถูกส่งต่อไปยังผู้นำกลุ่มชาวบ้าน จากนั้นจึงส่งต่อไปยังชาวบ้านภายในกลุ่มอีกทอดหนึ่ง ซึ่งนอกจากวิธีนี้จะกระจายข่าวสารในชุมชนได้อย่างรวดเร็วแล้ว การสื่อสารผ่านผู้นำกลุ่มชาวบ้านยังมีอิทธิพลต่อความคิดและพฤติกรรมของคนในกลุ่มอีกด้วย รวมทั้งอิทธิพลในการโน้มน้าวให้ชาวบ้านในกลุ่มเข้ามามีส่วนร่วมกับกิจกรรมต่าง ๆ ในการแก้ปัญหาของชุมชน

2. จุดอ่อน (Weakness)

- ขาดสื่อเฉพาะกิจในชุมชนที่มีประสิทธิภาพ

ชุมชนเน้นการผลิตสื่อเฉพาะกิจเพื่อสื่อสารกับบุคคลหรือหน่วยงานภายนอกชุมชน แต่กลับไม่มีการผลิตสื่อเฉพาะกิจเพื่อใช้ในชุมชน สื่อเฉพาะกิจที่มีอยู่ในชุมชน เช่น บอร์ดประชาสัมพันธ์เป็นช่องทางการสื่อสารของภาครัฐ ชุมชนไม่ได้มีส่วนร่วมในการสื่อสารผ่านสื่อดังกล่าว ทำให้เนื้อหาไม่เป็นที่สนใจของคนในชุมชน

จากบทเรียนการพัฒนาที่ผ่านมาพบว่า หลายชุมชนมีการใช้สื่อเฉพาะกิจรูปแบบต่าง ๆ เพื่อเป็นช่องทางในการสื่อสารและสร้างการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ตัวอย่างของสื่อเฉพาะกิจในชุมชนที่มีประสิทธิภาพ คือ โปสเตอร์ ประกาศและป้ายผ้า สื่อเฉพาะกิจเหล่านี้ชุมชนสามารถผลิตขึ้นได้เอง ง่ายและราคาถูก สามารถปรับเปลี่ยนเนื้อหาได้หลากหลายให้เหมาะสมกับสถานการณ์ต่าง ๆ เช่น กำหนดการประชุม การประชามติหรือการทำกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน หรือคำขวัญเชิญชวนชาวบ้านร่วมกันปลูกป่าชายเลน เป็นต้น การใช้คำที่ง่ายต่อการเข้าใจและเนื้อหาที่ตรงกับความต้องการของชุมชนจะเพิ่มให้สื่อเฉพาะกิจเหล่านี้มีประสิทธิภาพในการสื่อสารมากขึ้น

- ข้อจำกัดเรื่องเวลาในการเข้าร่วมกิจกรรมของชาวบ้าน

ชาวบ้านในชุมชนบ้านขุนสมุทรจีนส่วนใหญ่มีอาชีพทำประมงชายฝั่ง ซึ่งช่วงเวลาในการประกอบอาชีพจะขึ้นอยู่กับระดับน้ำขึ้น-น้ำลงในแต่ละวัน นอกจากนี้ในช่วงฤดูต่าง ๆ ที่สัตว์น้ำเข้ามาอาศัยตามชายฝั่งก็จะเป็นช่วงเวลาที่ชาวบ้านจะออกไปทำมาหากิน ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ชาวบ้านบางส่วนที่ประกอบอาชีพดังกล่าวมีข้อจำกัดในเรื่องของเวลาในการเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน ในการนัดหมายกิจกรรมต่าง ๆ เช่นการประชุม ประชาคม จะจำเป็นต้องเลือกช่วงเวลาที่เหมาะสม และเฝ้าติดตามอาชีพของชาวบ้านในชุมชนสามารถเข้าร่วมกิจกรรมดังกล่าวได้

ปัจจัยภายนอกชุมชน

ปัจจัยภายนอกชุมชนที่จะสนับสนุนหรือเพิ่มโอกาสในการสื่อสารและปัจจัยที่เป็นอุปสรรคที่ทำให้การสื่อสารไม่ประสบผลสำเร็จมีดังนี้คือ

1. โอกาส (Opportunity)

- หน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชนให้การสนับสนุน

การแก้ไขปัญหาการกัดเซาะชายฝั่งในพื้นที่ของชุมชน จำเป็นต้องอาศัยการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชน ทั้งความรู้ทางด้านวิชาการ งบประมาณ ความช่วยเหลือและการดำเนินงานสร้างแนวป้องกัน ความร่วมมือของภาครัฐและภาคเอกชนส่งผลให้เกิดการแก้ไขปัญหาการกัดเซาะชายฝั่งทะเลของชุมชนอย่างจริงจัง การวางแผนการแก้ไขปัญหาอย่างเป็นระบบส่งผลให้ชุมชนสามารถสานต่อการพัฒนาได้อย่างต่อเนื่อง

- การได้รับเลือกเป็นพื้นที่นำร่องของโครงการวิจัยฯ

อัตราของความรุนแรงในการกัดเซาะชายฝั่งในพื้นที่และความเข้มแข็งของชุมชนในการร่วมมือ ส่งผลให้ชุมชนบ้านขุนสมุทรจีนได้รับเลือกเป็นพื้นที่นำร่องของโครงการศึกษาบูรณาการเชิงพื้นที่เพื่อแก้ไขปัญหาหน้าทะเลกัดเซาะชายฝั่ง จังหวัดสมุทรปราการ ซึ่งโครงการดังกล่าวเป็นการเปิดโอกาสให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องต่าง ๆ เข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาของชุมชน นอกจากนั้นยังเปิดโอกาสให้คนในชุมชนได้มีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของกระบวนการวิจัย เพื่อให้คนในชุมชนได้เรียนรู้และร่วมพัฒนาชุมชนไปพร้อม ๆ กัน

- หน่วยงานภายนอกเปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วม

หน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชนต่างเน้นและเปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาการกัดเซาะชายฝั่งของชุมชนในทุก ๆ ขั้นตอน การแก้ไขปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม และการจัดการด้านทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่นจำเป็นต้องอย่างยิ่งที่จะต้องสนับสนุนให้ประชาชนในท้องถิ่นนั้นเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาและบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน

อย่างมีประสิทธิภาพ ด้วยการมีส่วนร่วมหรือการสนับสนุนจากหลายฝ่ายทั้งจากภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน เพื่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่นอย่างยั่งยืน

- สื่อมวลชนให้ความสนใจปัญหาของชุมชน

สื่อมวลชนมีบทบาทสำคัญในการเผยแพร่เรื่องราวความเดือดร้อนของคนในชุมชน และผลกระทบจากปัญหาการกัดเซาะชายฝั่งให้สาธารณชนได้รับทราบและตระหนักถึงความสำคัญ ของปัญหาดังกล่าว นอกจากนี้สื่อมวลชนยังเป็นช่องทางสำคัญในการเรียกร้องความช่วยเหลือและ การสนับสนุนจากหน่วยงานต่าง ๆ และกระตุ้นเตือนให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องใส่ใจกับปัญหาการกัดเซาะ ชายฝั่งที่กำลังส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของคนในชุมชน

2. อุปสรรค (Threat)

- การคมนาคมไม่สะดวกเป็นอุปสรรคต่อการแก้ไขปัญหา

ชุมชนบ้านขุนสมุทรจีนเป็นชุมชนที่ไม่มีถนนตัดผ่าน พื้นที่ชุมชนถูกรอบล้อมไป ด้วยลำคลองและชายฝั่งทะเล การสร้างถนนหรือสะพานเข้ามายังชุมชนทำได้ยากเพราะเกิดปัญหาการ ทรุ่ตัวของแผ่นดิน การคมนาคมในหมู่บ้านจะใช้เส้นทางเท้าตามแนวคันดิน ซึ่งไม่สะดวก ในการสัญจร การเดินทางเข้าไปยังชุมชนต้องใช้เส้นทางน้ำเป็นหลัก การคมนาคมที่ไม่สะดวกสบาย เช่นนี้ ส่งผลให้การสื่อสารระหว่างคนในชุมชนและภายนอกชุมชนเป็นเรื่องยาก

- เครือข่ายกับชุมชนใกล้เคียงขาดหายไป

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องพบว่า การสร้างเครือข่ายกับชุมชนต่าง ๆ จะ ช่วยสร้างความร่วมมือในการพัฒนา เครือข่ายจะช่วยสนับสนุนในการแก้ไขปัญหาซึ่งกันและกัน มีการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ใหม่ ๆ ชุมชนบ้านขุนสมุทรจีนได้เคยสร้างเครือข่ายกับชุมชนใกล้เคียง ที่ประสบปัญหาเดียวกัน แต่การเครือข่ายดังกล่าวต้องเลิกล้มไป เนื่องจากไม่สามารถบรรลุเป้าหมาย ในการแก้ไขปัญหาการกัดเซาะชายฝั่งที่ต้องการได้

- ขาดการสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง

การแก้ไขปัญหาของชุมชนขาดการสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง หลายหน่วยงาน ที่เข้ามาให้ความช่วยเหลือหรือสนับสนุนในการแก้ไขปัญหาการกัดเซาะชายฝั่งของชุมชน ในระยะเวลาสั้น ๆ โดยเมื่อมีการเรียกร้องไปยังหน่วยงานต่าง ๆ หน่วยงานนั้นก็จะส่งตัวแทนเข้ามา ศึกษาสภาพปัญหาที่เกิดขึ้น มีการวางแผนการแก้ไข การตั้งงบประมาณการดำเนินการ แต่เมื่อ ระยะเวลาผ่านไปหน่วยงานดังกล่าวเปลี่ยนผู้นำหรือหมดปีงบประมาณ ความช่วยเหลือต่าง ๆ ก็ขาด หายไป

- การแก้ไขปัญหาระบบที่ใช้เวลานานและงบประมาณสูง

จังหวัดสมุทรปราการประสบปัญหาน้ำทะเลกัดเซาะชายฝั่งรุนแรงมากที่สุดของประเทศและมีความยาวตลอดแนวชายฝั่งกว่า 47 กิโลเมตร การแก้ไขปัญหาคารกัดเซาะชายฝั่งทั้งระบบต้องอาศัยการวางแผนในระยะยาวและใช้เวลาในการดำเนินการก่อสร้างอีกหลายปี อีกทั้งงบประมาณการก่อสร้างที่สูงมาก ด้วยเหตุผลที่กล่าวมาทำให้การแก้ไขปัญหาระบบเป็นเรื่องยากที่จะเกิดขึ้นและอาจส่งผลให้การแก้ไขปัญหานี้ในพื้นที่ในชุมชนบ้านขุนสมุทรจีนขาดความต่อเนื่องและไม่ส่งผลดีต่อชุมชนในระยะยาว

ส่วนที่ 3

การใช้การสื่อสารของแกนนำชุมชนในการจัดการปัญหาการกัดเซาะชายฝั่งทะเล และแนวทางการพัฒนาการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและการพัฒนา การจัดการสิ่งแวดล้อมชายฝั่งอย่างยั่งยืน

ผลการวิจัยส่วนที่ 3 แบ่งการนำเสนอออกเป็น 2 หัวข้อ ดังนี้

3.1 การใช้การสื่อสารของแกนนำชุมชนในการจัดการปัญหาการกัดเซาะชายฝั่งทะเล

3.2 แนวทางการพัฒนาการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและแนวทางการจัดการสิ่งแวดล้อมชายฝั่งของชุมชน

3.1 การใช้การสื่อสารของแกนนำชุมชนในการจัดการปัญหาการกัดเซาะชายฝั่งทะเล

การสื่อสารของแกนนำชุมชนในการจัดการปัญหาการกัดเซาะชายฝั่งเป็นการสื่อสารเชิงกลยุทธ์ คือการรู้จักการใช้รูปแบบการสื่อสารและการเลือกใช้สื่อให้เหมาะสมกับสถานการณ์ต่าง ๆ อย่างมีเป้าหมาย ซึ่งผลการวิจัยพบว่า การสื่อสารภายในชุมชนและการสื่อสารภายนอกชุมชนแกนนำชุมชนมีการใช้รูปแบบการสื่อสารและการเลือกใช้สื่อที่แตกต่างกันดังนี้

การสื่อสารภายในชุมชน แกนนำชุมชนมีเป้าหมายที่จะใช้สื่อดั้งเดิมที่มีอยู่ในชุมชนให้เกิดประโยชน์สูงสุดและเน้นการสื่อสารแบบสองทางเพื่อเปิดโอกาสให้ชาวบ้านได้แสดงความคิดเห็นและมีส่วนร่วมในการจัดการปัญหาของชุมชน ดังนี้

1. การผสมผสานการใช้สื่อชุมชนและสื่อบุคคล

การกระจายข่าวสารภายในชุมชน แกนนำชุมชนจะเลือกใช้ทั้งสื่อชุมชน เช่น หอกระจายข่าวและสื่อบุคคลผ่านการสื่อสารระหว่างบุคคล สื่อแต่ละสื่อมีคุณสมบัติและให้

ผลสัมฤทธิ์ด้านการสื่อสารที่แตกต่างกัน การกระจายข่าวสารภายในชุมชนจะเริ่มต้นจากการใช้หอกระจายข่าวที่สามารถเผยแพร่ข่าวสารได้อย่างกว้างขวางและรวดเร็ว แต่การกระจายเสียงผ่านหอกระจายข่าวก็ยังมีข้อจำกัดในการได้ยิน ชาวบ้านที่ตั้งบ้านเรือนอยู่ห่างจากจุดกระจายเสียงก็อาจจะรับฟังข่าวสารได้ไม่ชัดเจนประกอบกับการไหลของข่าวสารแบบทางเดียวก็ไม่เปิดโอกาสให้ชาวบ้านสอบถามข้อสงสัยใด ๆ ได้ แก่นำชุมชนจึงเลือกใช้การสื่อสารระหว่างบุคคลมาเป็นช่องทางเสริมเพื่อลดปัญหาดังกล่าว สื่อบุคคลหรือการสื่อสารระหว่างบุคคลจะเพิ่มการรับรู้ข่าวสารของชาวบ้านและเปิดโอกาสให้ชาวบ้านได้เข้าถึงข่าวสารต่าง ๆ อย่างแท้จริง ผ่านการพูดคุยและการซักถามในลักษณะการสื่อสารสองทาง (Two-way Communication)

การเลือกใช้สื่อดั้งเดิมที่มีอยู่แล้วในชุมชนและการนำมาใช้อย่างผสมผสานเพื่อให้เพิ่มประสิทธิภาพในการสื่อสารจะช่วยให้แก่นำชุมชนสามารถถ่ายทอดข่าวสารภายในชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2. การกระจายข่าวสารผ่านผู้นำกลุ่มชาวบ้าน

การตั้งบ้านเรือนและความสัมพันธ์ของชาวบ้านในชุมชนบ้านขุนสมุทรจีนจะอยู่กันเป็นกลุ่ม ๆ กระจายอยู่ทั่วชุมชน แต่ละกลุ่มจะมี “ผู้นำกลุ่ม” เป็นบุคคลที่ชาวบ้านในกลุ่มให้การยอมรับและเป็นตัวแทนของกลุ่มที่รับและถ่ายทอดข่าวสารต่าง ๆ มายังสมาชิกในกลุ่ม ซึ่งข่าวสารนั้นจะผสมผสานความคิดเห็นส่วนตัวลงไปด้วย ก่อให้เกิดอิทธิพลต่อความคิดและพฤติกรรมของคนในกลุ่ม ผู้นำกลุ่มเป็นเสมือนผู้นำความคิด (Opinion Leader) ของชุมชนและมีอิทธิพลที่สามารถจะนำสมาชิกในกลุ่มให้ยอมรับปฏิบัติตามหรือเพิกเฉยต่อกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนได้

ในหมู่ 9 จะแบ่งออกเป็นกลุ่ม ๆ เขาจะจับเป็นกลุ่มแน่นอนเลย แต่ละกลุ่มก็จะมีผู้นำของเขา ถ้าเราสามารถติดต่อผู้นำของเขาได้ เราติดต่อคนเดียวข่าวมันก็แพร่ไปทั้งกลุ่ม เป็นคนที่มี Power สามารถให้กลุ่มมาร่วมงาน หรือถ้ากลุ่มไม่มาร่วมงานก็ส่งผู้นำมาคนเดียวก็แทนได้ทั้งกลุ่ม เขาก็สามารถนำเรื่องที่คุยกันไปบอกกับคนทั้งกลุ่มได้ (พิชญ์ แข่งสมุทร, สัมภาษณ์, 14 เมษายน 2550)

แก่นนำชุมชนได้สังเกตเห็นถึงความสัมพันธ์ดังกล่าวระหว่างผู้นำกลุ่มและชาวบ้าน จึงได้ใช้การสื่อสารผ่านผู้นำกลุ่มเป็นช่องทางการกระจายข่าวสารและกิจกรรมต่าง ๆ ในการแก้ไขปัญหาการกัดเซาะชายฝั่งของชุมชน ซึ่งนอกจากการสื่อสารระหว่างบุคคลจากผู้นำกลุ่มไปยังชาวบ้านจะสามารถกระจายข่าวสารต่าง ๆ ไปได้อย่างรวดเร็วแล้ว ผู้นำกลุ่มยังมีอิทธิพลในการชักจูงให้ชาวบ้านในกลุ่มเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ในการแก้ไขปัญหาการกัดเซาะชายฝั่งด้วย

3. การสื่อสารในพื้นที่สาธารณะของชุมชน

การจัดการปัญหาการกัดเซาะชายฝั่งของชุมชน แกนนำชุมชนได้เน้นการเปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายได้มีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาี่ร่วมกัน การดำเนินการใด ๆ ของแกนนำชุมชน และหน่วยงานภายนอกชุมชนที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการแก้ไขปัญหา แกนนำชุมชนจะประกาศหรือแจ้งข่าวสารหรือความเคลื่อนไหวต่าง ๆ ให้ชาวบ้านได้รับทราบอยู่ตลอดเวลา การสื่อสารระหว่างแกนนำชุมชนและชาวบ้านที่ก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมในการจัดการปัญหาการกัดเซาะชายฝั่งมากที่สุด คือ การสื่อสารกลุ่มใหญ่ (Large Group Communication) ที่จัดขึ้นที่โรงลิเก ซึ่งเป็นเสมือนพื้นที่ส่วนกลางในการสื่อสารของคนในชุมชน เป็นพื้นที่สาธารณะ (Public Sphere) ที่ทุกคนสามารถพบปะพูดคุย แลกเปลี่ยนหรือแสดงออกทางความคิดเห็นซึ่งกันและกันได้ ในการดำเนินการร้องเรียนเรื่องปัญหาของชุมชน แกนนำจะจัดประชาคม ขึ้นที่โรงลิเก เพื่อแจ้งข่าวสารขอเสียงสนับสนุนจากชาวบ้านในการดำเนินการต่าง ๆ และรับทราบความต้องการของชาวบ้านในการพัฒนาชุมชน การประชาคมจะไม่เน้นความเป็นทางการ ต้องการเปิดโอกาสให้ชาวบ้านสามารถยกมือแสดงความคิดเห็นได้อย่างเต็มที่ ชาวบ้านสามารถยกมือสนับสนุน โต้แย้งหรือสอบถามข้อสงสัยหรือให้ข้อคิดเห็นต่าง ๆ ได้ทันที แกนนำชุมชนต้องการเปิดโอกาสให้ทุกคนได้แสดงความคิดเห็นและให้ชาวบ้านมีบทบาทในการตัดสินใจ ชาวบ้านจะได้รู้สึกว่าคุณเองได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน

การสื่อสารในพื้นที่สาธารณะของชุมชนทำให้ชาวบ้านรู้สึกสะดวกใจและกล้าที่จะแสดงออกซึ่งความคิดเห็นของตนอย่างเต็มที่ พื้นที่สาธารณะของชุมชนเป็นสิ่งที่สำคัญต่อการรวมกลุ่มหรือการมีส่วนร่วมของชุมชน

การสื่อสารภายนอกชุมชน แกนนำชุมชนจะทำหน้าที่เป็นสื่อกลางเพื่อประสานความร่วมมือระหว่างชาวบ้านในชุมชนและบุคคลจากภายนอก มีเป้าหมายเพื่อกระตุ้นหรือส่งเสริมให้หน่วยงานภายนอกชุมชนมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาการกัดเซาะชายฝั่งของชุมชนร่วมกัน โดยใช้การสื่อสารดังต่อไปนี้

1. การใช้สื่อเฉพาะกิจที่หลากหลายและการสร้างเครือข่ายข้อมูล

แกนนำชุมชนมีการจัดทำสื่อเฉพาะกิจหลากหลายรูปแบบ เพื่อใช้ในการจัดการปัญหาการกัดเซาะชายฝั่งของชุมชน ดังนี้

- หนังสือร้องเรียนอย่างเป็นทางการที่เหมาะสมกับการใช้ติดต่อกับหน่วยงานราชการ
- ข้อมูลเอกสารต่าง ๆ เช่น ภาพถ่ายหรือแผนที่ที่จะแสดงให้เห็นบริเวณพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบจากปัญหาการกัดเซาะ

- ข่าวจากหนังสือพิมพ์ บทความจากนิตยสารที่เกี่ยวข้องกับการได้รับผลกระทบจากปัญหาการกีดเซาะของชาวบ้านบ้านขุนสมุทรจีน

- ซีดีรอม บันทึกการข่าวและรายการโทรทัศน์ที่เข้ามาถ่ายทำในชุมชนเกี่ยวกับผลกระทบจากปัญหาการกีดเซาะชายฝั่ง

สื่อเฉพาะกิจต่าง ๆ จะรวบรวมไว้ที่บ้านของผู้ใหญ่บ้านเป็นเสมือนคลังข้อมูลขนาดใหญ่ที่พร้อมจะแจกจ่ายให้กับผู้ที่ให้ความสนใจกับปัญหาของชุมชน หน่วยงาน องค์กรหรือบุคคลภายนอกที่เข้ามายังชุมชนจะได้รับเอกสารที่เป็นสื่อเฉพาะกิจที่แกนนำได้จัดทำขึ้นเพื่อเป็นข้อมูลให้ได้ศึกษาหรือนำไปเผยแพร่ต่อไป ซึ่งผู้ใหญ่บ้านก็จะคอยอธิบายเอกสารต่าง ๆ และให้ข้อมูลที่เกี่ยวข้องเพิ่มเติม พร้อมทั้งเล่าประสบการณ์ความเดือดร้อนของชาวชุมชนให้บุคคลหรือหน่วยงานภายนอกได้รับรู้และนำไปเผยแพร่เพื่อให้ชุมชนได้รับความช่วยเหลือในการแก้ไขปัญหาต่อไป

ข้อมูลเราจะมีให้ตลอด จะมีทั้ง CD และข้อมูลที่เป็นกระดาษค่อนข้างเยอะ ซึ่งเราก็มีภาคี หลายคนเข้ามา สมมุตินักข่าวมาทำข่าว เราก็ให้เขาไปชุดหนึ่ง แล้วบอกว่าถ้าเป็นไปได้ช่วย Copy มาให้เราด้วย เขาก็จะส่งเป็นพัสดุมาให้เรา ให้มาอีก 10 ชุด เหมือนที่เราให้เขา เขาก็จะเก็บไว้แจกต่อใช้วิธีหมุนเวียน เพราะเราก็ไม่มีงบประมาณด้านนี้ (สมร แข่งสมุทร, สัมภาษณ์, 8 ตุลาคม 2550)

นอกจากนี้แกนนำชุมชนได้สร้างภาคีหรือเครือข่ายข้อมูลกับบุคคลหรือหน่วยงานจากภายนอกชุมชน เพื่อให้เกิดการสนับสนุนในการจัดทำสื่อเฉพาะกิจของชุมชน โดยการขอความร่วมมือให้ช่วยทำสำเนาเอกสารหรือซีดีต่าง ๆ ที่ได้รับไป แล้วส่งกลับมาให้ทางชุมชนเพื่อจะได้นำไปเผยแพร่ให้กับหน่วยงานอื่น ๆ ต่อไป

2. การสื่อสารแบบข้ามขั้นตอน

ผลการวิจัยพบว่า การเรียกร้องความช่วยเหลือจากหน่วยงานทางราชการของแกนนำชุมชนไม่ประสบผลสำเร็จมากเท่าที่ควร ส่วนหนึ่งเป็นเพราะระบบการทำงานของหน่วยงานราชการต่าง ๆ ที่มีปฏิบัติงานอย่างเป็นขั้นเป็นตอน ทำให้การส่งเรื่องร้องเรียนต่าง ๆ ต้องเป็นไปตามลำดับ โดยเริ่มต้นจากหน่วยงานในระดับท้องถิ่น ระดับจังหวัด จนไปถึงระดับประเทศ ด้วยลักษณะดังกล่าวของหน่วยงานราชการอาจส่งผลให้เรื่องราวการร้องเรียนในการแก้ไขปัญหาของชุมชนไม่สามารถส่งต่อไปยังหน่วยงานในระดับที่สูงกว่าได้หรือส่งขึ้นไปได้อย่างล่าช้า ตลอดจนส่งผลให้การดำเนินการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ จากทางหน่วยงานภาครัฐมีความล่าช้าตามไปด้วย ประกอบกับหน่วยงานในระดับท้องถิ่นมีงบประมาณการแก้ไขปัญหาอย่างจำกัดจึงไม่สามารถให้ความช่วยเหลือได้อย่างเต็มที่

แกนนำชุมชนจึงใช้การสื่อสารแบบข้ามชั้นตอน หรือที่แกนนำชุมชนเรียกว่า “การข้ามหัว” คือการส่งเรื่องร้องเรียนไปยังบุคคลที่ทำงานอยู่ในหน่วยงานระดับสูง โดยต้องการให้หน่วยงานราชการระดับสูงเกิดความสนใจปัญหาของชุมชนแล้วจึงก่อให้เกิดการสั่งการให้หน่วยงานระดับล่างให้เข้ามาดำเนินการแก้ไขปัญหาการกัดเซาะชายฝั่งของชุมชน ซึ่งวิธีการสื่อสารแบบนี้อาจเป็นการป้องกันปัญหาของความล่าช้าที่เกิดจากระบบการทำงานของหน่วยงานราชการ จากการสนทนากับกลุ่มแกนนำพบว่า รูปแบบการสื่อสารโดยใช้วิธีการดังกล่าว จะเป็นการสื่อสารระหว่างบุคคลทั้งแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ เช่น การขอเข้าพบกับบุคคลต่าง ๆ อย่างเป็นทางการและการดักروبโดยไม่มี การจองล่วงหน้าเพื่อยื่นหนังสือร้องเรียนพร้อมเอกสารต่าง ๆ และบอกเล่าเรื่องราวปัญหาของชุมชนให้บุคคลจากหน่วยงานระดับสูงได้รับทราบด้วยตนเอง ซึ่งนอกจากจะเป็นการลดขั้นตอนในร้องเรียนผ่านหน่วยงานราชการแล้ว ยังเป็นการป้องกันปัญหาความล่าช้าและการสกัดกั้นการส่งต่อข้อมูลไปยังหน่วยงานในระดับที่สูงกว่า

นักวิชาการบางคนกับนักข่าวบางคนบอกเราว่า ที่อื่นใช้วิธีการข้ามหัว วิธีข้ามหัวที่ชุมชนเราเลือกใช้คือ การจัดทำแผนชุมชน 1 ปีหน้าเราจะทำอะไร 3 ปี 5 ปี เราจะทำอะไร กรรมการก็ช่วยกันคิด ข้ามหัวด้วยวิธีการ ถ้ามีคนใหญ่คนโตเข้ามา เราก็ยื่นให้ไปเลย เมื่อท่านรับไปแล้ว ถ้าท่านมองเห็นว่าชุมชนชุมชนสมุทรจีนมีปัญหา ท่านมองเห็นท่านอาจจะกระตุ้นลงมาตามชั้นตอน ลงมาด้านล่างเองโดยอัตโนมัติ เราก็จะโดนตำหนอย แต่ก็โดนไม่เยอะ (วัชรินทร์ ศรีสุข, สัมภาษณ์, 8 ตุลาคม 2550)

การสื่อสารข้ามชั้นตอนเป็นวิธีการหลายชุมชนและหน่วยงานนิยมนำไปใช้ ดังจะเห็นได้จากการเรียกร้องหรือการประท้วงของกลุ่มต่าง ๆ การขอเข้าพบกับนายกรัฐมนตรีและยื่นหนังสือร้องเรียนกับทางรัฐบาล ซึ่งส่วนหนึ่งก็เป็นผลมาจากชุมชนหรือหน่วยงานต่าง ๆ เหล่านั้น ไม่ได้ได้รับความสนใจหรือได้รับความช่วยเหลืออย่างเต็มที่จากหน่วยงานส่วนท้องถิ่น จึงต้องเรียกร้องกับหน่วยงานระดับสูงด้วยการใช้วิธีการดังกล่าว ซึ่งการใช้การสื่อสารรูปแบบนี้อาจจะก่อให้เกิดความบาดหมางระหว่างชุมชนและหน่วยงานส่วนท้องถิ่นได้เช่นกัน

3. การร้องเรียนอย่างต่อเนื่องและการปรับกลยุทธ์การสื่อสาร

ถึงแม้แกนนำชุมชนจะเริ่มส่งเรื่องร้องเรียนไปยังหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งหน่วยงานภาครัฐในระดับท้องถิ่น ระดับจังหวัดและระดับประเทศตั้งแต่ปี พ.ศ. 2535 แต่จวบจนถึงปัจจุบันก็ยังไม่เห็นหน่วยงานใด ๆ เข้ามาช่วยแก้ไขปัญหาการกัดเซาะชายฝั่งทะเลในพื้นที่ของชุมชนได้อย่างถาวร มีเพียงแต่การช่วยบรรเทาความรุนแรงของปัญหาที่เกิดขึ้น แกนนำชุมชนต่างก็รู้ดีว่าการแก้ไขปัญหานี้อย่างถาวรจำเป็นต้องใช้งบประมาณเป็นจำนวนมากและต้องใช้เวลาวางแผนในระยะยาว แต่ทางกลุ่มแกนนำก็ไม่ได้มีใจไปร้องขอให้เข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหของชุมชนจะตอบรับที่จะเข้ามาให้ความช่วยเหลือ บางหน่วยงานก็

เข้ามาสำรวจข้อมูลเบื้องต้นเพื่อนำไปศึกษาหาแนวทางในการแก้ปัญหา แต่ก็มีหลายหน่วยงานที่หายเงียบไป จึงเป็นสาเหตุให้แกนนำชุมชนต้องทำการร้องเรียนหรือขอความช่วยเหลือจากหน่วยงานต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง เพื่อคอยกระตุ้นเตือนหลาย ๆ หน่วยงานว่า ชุมชนยังไม่ได้รับการแก้ไขใด ๆ อย่างจริงจัง

“เราต้องกระตุ้นเร้าให้เขาทราบว่าที่นี้ยังมีปัญหานะ บางทีถ้าเราเงียบไปเองโดยอัตโนมัติ เขาอาจจะคิดว่ามันคงได้รับความช่วยเหลือไปแล้ว เพราะสิ่งที่เราขอความช่วยเหลือ เราไม่ได้ขอไปแค่หน่วยงานเดียว” (สมร แซงสมุทร, สัมภาษณ์, 8 ตุลาคม 2550)

รูปแบบการสื่อสารและสื่อที่ใช้ก็จะต้องมีการปรับและพัฒนาให้สามารถเข้าถึงหน่วยงานต่าง ๆ ได้มากขึ้น โดยทั่วไปในการสื่อสารกับหน่วยงานราชการ แกนนำชุมชนจะใช้สื่อเฉพาะกิจ เช่น หนังสือร้องเรียน ซึ่งเป็นการใช้สื่อที่เป็นทางการเพื่อให้เหมาะสมกับการสื่อสารกับหน่วยงานราชการต่าง ๆ แต่ถ้าเป็นหนังสือร้องเรียนที่ส่งเข้าไปยังหน่วยงานเดิมที่ได้เคยร้องเรียนไปแล้วนั้น ในเนื้อหาของจดหมายจะระบุอย่างชัดเจนว่า “ทางชุมชนเคยส่งหนังสือร้องเรียนมาให้แก่หน่วยงานของท่านแล้ว แต่ก็ยังไม่ได้รับความช่วยเหลือใด ๆ” พร้อมกันนี้แกนนำชุมชนได้ใช้สื่อเฉพาะกิจรูปแบบใหม่ ๆ เช่น แผ่นซีดีรอม แผ่นซีดีและภาพถ่าย แนบไปกับการยื่นจดหมายเรียกร้องดังกล่าว เพื่อให้หน่วยงานที่ได้รับเห็นถึงสภาพความรุนแรงของปัญหาการกัดเซาะชายฝั่งที่เพิ่มมากขึ้น ซึ่งส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากละเลยของหน่วยงานต่าง ๆ การใช้สื่อเฉพาะกิจที่หลากหลายประกอบกันจะช่วยสร้างความสนใจมากกว่าการส่งหนังสือร้องเรียนเพียงอย่างเดียว

นอกจากนี้แกนนำชุมชนยังได้ปรับวิธีการสื่อสารในการร้องเรียนและความช่วยเหลือจากหน่วยงานต่าง ๆ ให้ทันต่อสถานการณ์ เช่น การดักกรอกเข้ายื่นหนังสือกับนายกรัฐมนตรีตามงานต่าง ๆ หรือการยื่นเอกสารแผนพัฒนาชุมชนให้แก่บุคคลที่ทำงานในหน่วยงานระดับสูง ขณะเข้าเยี่ยมพื้นที่ เป็นต้น การปรับการใช้การสื่อสารในการจัดการปัญหาการกัดเซาะชายฝั่งของชุมชนให้ทันต่อสถานการณ์ต่าง ๆ จะเป็นการเพิ่มโอกาสหรือช่องทางในการร้องเรียนปัญหาของชุมชนให้บุคคลต่าง ๆ ในสังคมได้รับทราบและร่วมหาแนวทางการแก้ไข

4. การใช้สื่อมวลชนเผยแพร่ข่าวสารของชุมชน

ในการจัดการปัญหาการกัดเซาะชายฝั่ง แกนนำชุมชนได้ให้สื่อมวลชนเข้ามา มีบทบาทสำคัญในการเผยแพร่ข่าวสารของชุมชนสู่สาธารณชน เพื่อให้เกิดการรับรู้ในวงกว้างและเสริมให้ปัญหาการกัดเซาะชายฝั่งเป็นประเด็นในระดับประเทศ ซึ่งไม่เพียงแต่การใช้สื่อมวลชนเท่านั้น แต่รวมถึงสื่อท้องถิ่นและสื่อต่างประเทศด้วย หน่วยงานทั้งภาครัฐและภาคเอกชนที่เกี่ยวข้องกับการแก้ไขปัญหาได้พยายามที่จะดึงสื่อมวลชนเข้ามาร่วมเผยแพร่ข่าวสารและความร่วมมือของหน่วยงานในการแก้ไขปัญหาแกนนำชุมชน นอกจากนี้การประชาสัมพันธ์ข่าวสารของแต่ละหน่วยงานแล้วนั้น ยังทำให้ชุมชนบ้านขุนสมุทรจีนเป็นที่รู้จักของสื่อมวลชนมากขึ้น

สื่อมวลชนให้ความสนใจลงพื้นที่เพื่อทำข่าวในเจาะลึก การลงพื้นที่ทำให้สื่อมวลชนได้เห็นสภาพปัญหาที่แท้จริงของชุมชน เห็นความเดือดร้อนของชาวบ้านและรับรู้เรื่องราวการต่อสู้เรียกร้องของแกนนำชุมชน ชาวบ้านและแกนนำชุมชนต่างให้ความร่วมมือในการให้ข้อมูลและให้สัมภาษณ์กับกลุ่มสื่อมวลชนที่เข้ามาทำข่าวอย่างเต็มที่ ด้วยความต้องการที่จะให้สื่อมวลชนเป็นช่องทางที่จะถ่ายทอดเรื่องราวสภาพปัญหาของคนในชุมชนสู่สาธารณชน เพื่อให้คนทั่วไปได้รับรู้ถึงระดับความรุนแรงของปัญหาที่เกิดขึ้นและเป็นระบอบความเสี่ยงในการเรียกร้องความช่วยเหลือจากหน่วยงานต่าง ๆ ตลอดจนการกระตุ้นเตือนให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้ามาให้ความช่วยเหลือและการแก้ไขปัญหาอย่างจริงจัง นอกจากนี้สื่อมวลชนยังมีส่วนช่วยในการติดตามผลในการแก้ไขปัญหาการกัดเซาะชายฝั่งของหน่วยงานต่าง ๆ เช่น การติดตามความก้าวหน้าของโครงการวิจัย ของ สกว. ตลอดจนการทวงถามเรื่องงบประมาณและความช่วยเหลือของหน่วยงานอื่น ๆ ที่ยังเข้ามาไม่ถึง

3.2 แนวทางการพัฒนาการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและแนวทางการจัดการสิ่งแวดล้อมชายฝั่งของชุมชน

จากการสนทนากลุ่มกับกลุ่มแกนนำชุมชนบ้านขุนสมุทรจีนพบว่า กลุ่มแกนนำมีการศึกษาหาข้อมูลเพื่อนำมาใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมตามแนวชายฝั่งของชุมชน ด้วยการไปดูงานและไปร่วมสัมมนาตามสถานที่ต่าง ๆ เพื่อนำความรู้ที่ได้รับไปปรับใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชนของตน ซึ่งมีรายละเอียดของแนวคิดต่าง ๆ ดังนี้

1. การฟื้นฟูระบบนิเวศชายฝั่งและการปลูกป่าชายเลน

ป่าชายเลนเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญของชุมชนและเป็นระบบนิเวศที่มีคุณค่าอย่างยิ่งต่อการดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพของคนในชุมชน ป่าชายเลนของชุมชนถูกทำลายลงไปมากจากการปรับพื้นที่ทำบ่อเลี้ยงสัตว์น้ำและการได้รับผลกระทบโดยตรงจากการกัดเซาะชายฝั่งทะเล การปกป้องรักษาพื้นที่ของชุมชนจากปัญหาการกัดเซาะชายฝั่ง ด้วยการสร้างแนวป้องกันคลื่นต่าง ๆ จะทำควบคู่ไปกับการปลูกป่าชายเลนทดแทน เพราะการสร้างแนวป้องกันจากสิ่งปลูกสร้างทั้งหลายคงจะไม่เพียงพอและส่งผลดีเท่ากับการใช้ธรรมชาติบำบัดธรรมชาติ คือ การปลูกป่าชายเลนเป็นแนวป้องกันคลื่นขึ้นในให้กับชุมชน เป็นการบำบัดหรือพัฒนาสิ่งแวดล้อมบริเวณชายฝั่งทะเลให้มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

แนวทางการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมชายฝั่งทะเลของชุมชนในรูปแบบของการปลูกป่าชายเลน กลุ่มแกนนำได้ทำการศึกษาหาวิธีการปลูกป่าชายเลนที่

เหมาะสมกับสภาพชายฝั่งทะเลของชุมชน ความรู้จากนักวิชาการและประสบการณ์จากการศึกษาดูงาน ทำให้กลุ่มแกนนำได้ทราบถึงรูปแบบของการปลูกป่าชายเลนที่ถูกต้อง เช่น การเลือกพืชพันธุ์ที่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ เป็นพืชพันธุ์ที่ผ่านการวิจัยมาแล้วว่ามีรากค้ำยันที่ยาวและแข็งแรง เหมาะกับการปลูกบริเวณชายฝั่งทะเลที่มีกระแสน้ำลมแรง และวิธีการปลูกจากพื้นที่ชั้นในออกไปหาชั้นนอก เป็นต้น

ตอนนี้เราไปดูที่คู้งกระเบนมา สิ่งหนึ่งที่เราไปเจอเราพบว่า การปลูกป่าต้องปลูกจากแนวดินด้านในออกไป พืชพันธุ์ต้องใช้ตามลักษณะของงานวิจัย เราพบว่าถ้าเป็นพื้นที่บริเวณชุมชนสมุทรจีน เราจะปลูกกะนูร ลำแพน ลำพูนไม่ได้ ที่ปลูกได้คือ แสมกับโกงกาง เราต้องปลูกพืชประเภทรากค้ำยันและต้องปลูกจากด้านในออกไปเรื่อย ๆ แล้วปัญหาคู้งกระเบนก็เหมือนเรา ปลูกไป 100 ตายไป 80 เพราะฉะนั้นต้องมีการปลูกทดแทน (ประวิทย์ อินอ่วม, สัมภาษณ์, 16 พฤษภาคม 2550)

การพัฒนาสิ่งแวดล้อมชายฝั่งอย่างยั่งยืนไม่ใช่เพียงแต่การปลูกป่าชายเลน แต่คือการดูแลรักษาระบบนิเวศบริเวณแนวชายฝั่งทะเลของชุมชนทั้งระบบ สมัยก่อนกลุ่มแกนนำจะเน้นการปลูกต้นไม้ให้ได้ปริมาณมาก ๆ ซึ่งไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควรเพราะจะมีต้นไม้ล้มตายไปจำนวนมาก จากการศึกษาคำแนะนำของพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ที่อ่าวคู้งกระเบน กลุ่มแกนนำชุมชนพบว่า จะต้องมีการฟื้นฟูระบบนิเวศทั้งระบบไปพร้อมกับการปลูกป่า จึงจะเอื้อประโยชน์ต่อการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมชายฝั่งได้อย่างยั่งยืน

ในหลวงท่านบอกว่า ป่าโกงกางต้องมีแดดส่องถึง และมีลักษณะเป็นพุ่ม คือมีแหล่งน้ำอยู่ด้านใน เพื่อเป็นที่พักอาศัยของลูกพันธุ์สัตว์น้ำขนาดเล็ก ในหลวงท่านมองถึงการฟื้นฟูระบบนิเวศมาพร้อมกับการปลูกป่า เราก็มาดูแล้วว่าตรงไหนของเราแน่ๆ ก็ต้องมีการตัดกิ่งให้แสงลอดเข้ามาบ้าง มีการขุดสระด้านในให้เป็นพื้นที่อนุบาลของพันธุ์น้ำ สมัยก่อนเราต้องการให้เขียว ปรี๊ดอย่างเดียวไม่ได้สนใจเรื่องอื่น เราก็เห็นว่ามันไม่มันตายโดยไม่ทราบสาเหตุ เพราะมันไม่เอากันจริง ๆ แสมและโกงกางต้องการดินพุ่ม พอสมควร ดินพุ่มเกิดจากปุ๋ยที่ขุดรูอยู่ จะทำให้ดินพุ่มไปโดยอัตโนมัติ ตอนนี้เราต้องการฟื้นฟูระบบนิเวศไม่ใช่ต้องการปลูกป่าอย่างเดียว (วัชรินทร์ ศรีสุข, สัมภาษณ์, 8 ตุลาคม 2550)

2. การจัดทำพื้นที่ศึกษาป่าชายเลนและการปลูกฝังเยาวชนในชุมชน

ปัจจุบันชุมชนบ้านขุนสมุทรจีนเป็นหนึ่งในพื้นที่ที่ศึกษาถึงผลกระทบของปัญหาการกัดเซาะชายฝั่งที่หลายหน่วยงานหรือองค์กรการศึกษาต่าง ๆ ให้ความสนใจที่จะเข้ามาทัศนศึกษา (Study Tours) ได้เข้ามาเห็นและสัมผัสกับสภาพปัญหาที่แท้จริงที่ชาวบ้านในชุมชนต้องประสบอยู่

กลุ่มแกนนำชุมชนจะมีการจัดกิจกรรมปลูกป่าชายเลนให้กับผู้ที่เข้ามาทัศนศึกษาในชุมชน ซึ่งกิจกรรมนี้จะเป็นส่วนหนึ่งของการมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาและฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมชายฝั่งของชุมชน การทำกิจกรรมแบบการสาธิตภาคสนาม (Field Demonstration) หรือการได้ลงมือปฏิบัติจริง เป็นการสร้างการมีส่วนร่วมในด้านจิตใจและความรู้สึก ให้ผู้ที่เข้ามาทำกิจกรรมปลูกป่า ได้สัมผัสว่าสิ่งเหล่านี้เป็นเรื่องใกล้ตัวที่ทุกคนต้องให้ความสำคัญและช่วยกันดูแล

นอกจากนี้ แกนนำชุมชนยังมีแนวคิดในการดึงกลุ่มเยาวชนในชุมชนให้เข้ามามีส่วนร่วมในการปลูกป่าชายเลน เพื่อเป็นการปลูกฝังให้เด็กหรือเยาวชนของชุมชน ได้เรียนรู้ถึงสภาพปัญหาของทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนที่เสื่อมโทรมลง ให้เขาทราบถึงสาเหตุของปัญหา และแนวทางแก้ปัญหาต่าง ๆ โดยการให้ความรู้ การเริ่มปลูกฝังกันอย่างค่อยเป็นค่อยไป ให้เด็ก ๆ รู้สึกสนุกกับการทำกิจกรรมปลูกป่า พร้อมกับคอยให้ความรู้ในเรื่องของพืชพันธุ์ที่เหมาะสมในการปลูก สอนวิธีการปลูกป่าและการอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่งทะเลของชุมชนอย่างถูกต้อง ค่อย ๆ ปลูกฝังให้เด็กในชุมชน รู้สึกรักและหวงแหนทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนและของประเทศ เป็นแนวทางในการถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ของกลุ่มแกนนำให้กับเยาวชนของชุมชน เพื่อให้เป็นกำลังสำคัญในการแก้ไขปัญหาการกัดเซาะชายฝั่งหรือจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชนอย่างยั่งยืนในอนาคต

อีกแนวทางหนึ่งคือการคัดเลือกเด็ก ๆ เหล่านี้ มาอบรมเป็นเยาวชนที่จะเป็นไกด์หรือผู้คอยให้ข้อมูลในการปลูกป่าชายเลนให้กับกลุ่มนักท่องเที่ยวหรือกลุ่มบุคคลที่เข้ามาทัศนศึกษาในชุมชน

เราต้องการผลักดันเยาวชนเป็นของตัวเอง เพราะว่าตอนนี้นักท่องเที่ยวเข้ามาค่อนข้างเยอะ ถ้าเราจัดแค่ให้นักท่องเที่ยวไปปลูกป่า เขาก็จะไม่รู้ว่าปลูกป่าคืออะไร ถ้าเราหาเยาวชนที่ให้ความสนใจ ยิ่งตอนนี้เราหาได้ประมาณ 10 คนแล้วที่มีความสนใจจริง เดี่ยวเราก็จะเชิญทางป่าไม้อำเภอ หรือป่าไม้จังหวัดเข้ามาจัดอบรมให้เด็ก ๆ เป็นเยาวชน เป็นไกด์พาดู รู้ว่าต้นนี้คือต้นอะไร ชุมชนต้องการปลูกฝังสิ่งเหล่านี้ไปกับตัวเด็ก ถ้าเด็กสามารถเป็นไกด์ได้ แสดงว่าเขาก็ต้องมีใจรักธรรมชาติ ถ้าเขารักธรรมชาติ เขาก็ต้องรักษามันให้ยั่งยืน เราต้องการความยั่งยืน ถ้าขาดคนรุ่นนี้ไป อนาคตเราต้องขาดแน่ แล้วใครจะลุกขึ้นมาทำงานต่อ การใช้เยาวชนในการรักษาป่าไม้น่าจะเป็นพื้นฐานที่ดี (ประวิทย์ อินอ่วม, สัมภาษณ์, 16 พฤษภาคม 2550)